

TELEVİZYON ÇAĞINDA “BİLGİ”Yİ YAKALAMAK, TELEVİZYONUN GÜCÜ VE İLETİŞİMİN DEMOKRATİKLEŞMESİ

“Demokrasiyi, evrenselin yerel özellikler üstündeki etkisi olarak değil, belleklerin çeşitliliğiyle araççı usun birliğini, özgürlüğü değiş tokuşla birleştirmeyi sağlayan kurumsal güvenceler bütünü olarak tanımlamak gerekir.”¹
Alain Touraine

Günümüz insanının en temel sorunu, kitle iletişim araçlarıyla donanmış dünyada görüntüler ve seslerden sıyrılarak “gerçeği” yakalamak ve özgürce, baskı altında kalmadan düşünebilmek ve düşüncelerini yine aynı ortam içinde, “demokratik” anlayış içinde eyleme geçirebilmektir. Özellikle, yirmibirinci yüzyıldaki Türkiye’yi önemli ölçüde etkileyecek ve önündeki temel değişme ve gelişme belirleyicileri, bir başka deyişle, nüfus artışı, kentleşme, demokratikleşme ve tüketim toplumu gibi iç dinamik öğeleri, toplumumuzun geleceğini şimdiden ipotek altına almış gözükmektedir. Söz konusu dört genel eğilimden hiç kuşkusuz, demokratikleşme, Türkiye’nin gelecekte yazgısını siyasal açıdan belirleyen eğilimdir. “Demokratikleşme, bir yandan bir ‘çıkış yolu’ olarak görüldüğü öte yandan ‘ideolojik olarak insan haklarına olan inanç yaygınlaştığı’ için geleceğin egemen siyasal rejimini belirleyecektir.”² Bu anlamda, demokratikleşme ya da demokratik anlayış içinde düşüncelerini eyleme geçirebilmek, kitle iletişim araçlarının ve özellikle televizyonun etkilerinden kendisini sakınarak, gerçeklere ulaşabilmekle eşanlamlıdır. Gerçekleri aktaran bilgiye ulaşmanın yolu çok çapraşık gibi bir görüntü içerse bile çok fazla da yol yoktur. Bu yol, iletişim çağında yaşadığımız ve bir bin yılı daha devirerek, iletişim teknolojilerinde her yıl yeni bir çığır açıldığı düşünüldüğünde, hiç kuşkusuz kitle iletişim araçlarının, görsel-işitsel kitle iletişim aracı televizyonun kendine özgü söylemini çözümlenmekten geçer. Fransız çağdaş düşünürlerden Michel Serres’in bu bağlamda söyledikleri oldukça çarpıcıdır: “Herkes kitle iletişim araçlarının yalnızca görüntü aktarmak, bir olguyu yeniden yansıtmak işlevini üstlendiklerini sanır. Oysa, kitle iletişim araçları bir olguyu yeniden yapılandırmaz, kurguladığı olguyu yeniden yaratır.”³ Serres bu düşüncesini kanıtlamak için de şu örneği verir: Sabah işe gitmek üzere evden çıkmaya hazırlanan birey, şemsiyesini unutmaz, çünkü sabah kalkar kalkmaz açtığı radyosundan ya da televizyonundan hava durumunu öğrenmiştir; pencereden bakma gereksinimi bile duymamaktadır artık birey günümüzde. Radyo ya da televizyonun yansıttığı “gökyüzünün” “gerçek gökyüzüyle” hiçbir ilgisi yoktur, ya da tam tersi radyonun, televizyonun sözünü ettiği gökyüzü sanaldır diyebilir miyiz? Öyle ya, dışarı

çıkarmaz gördüğümüz söylenilenin tersine günlük güneşlik, pırıl pırıl bir gökyüzü olabilir. Ancak teknolojiye ilerleme hava durumu bilgilerindeki sapmayı hemen hemen yok etmiştir. Zaten gökyüzü kararır birden ve şemsiyemizi aldığımızı şükrederiz ya da havanın bize oynadığı oyuna lanetler okuruz!

Çok boyutlu bir evrende yaşamaktayız hepimiz: Günlük yaşantımızın, iş yaşantımızın, sevinçlerimizin, umutlarımızın, sıkıntılarımızın ve de acılarımızın yer aldığı boyutlar... Daha önemlisi, ekrandan yansıyan görüntülerin ve seslerin kuşattığı dünyada, kısacası neredeyse televizyonun kurduğu dünyada yaşamakta.

Bu anlamda, siyasal ve kültürel koşulların özgül bir tanısını barındıran ve de bu nedenle medya demokrasisi kavramının aşan *medyakrasi* kavramını irdelemek gerekmektedir. “Medyakrazi tezi, medyanın program kararlarının neredeyse yalnızca toplumun ana akımının siyasal ve kültürel zevkini yansıttığını, bu kesimin medya eğlencesinde tam olarak yansıtıldığı için, kendini onaylanmış ve güçlenmiş gibi gördüğünü ileri sürer.”⁴

Kitle iletişim araçlarında, özellikle de televizyonda, bize, izleyicilere aktarılan, üstelik ister istemez bir parçasına dönüştüğümüz dünya nasıl bir dünya dersiniz? Medyakrasinin özelliklerini, kitle iletişim araçlarının, halkın eğilimlerini, sınırlı dikkat süresini ve bilgi gereksinimini, kamusal iletişimin tüm boyutlarını düzenleyen bir tür anayasaya dönüştüren bir araç gibi davrandığı her yerde bulmak olanaklıdır. Öyleyse, bizlere ekranda bu dünyadan ulaşan bilgiler, gerçekler, gerçek yaşam ne ölçüde yorumsuz, yansız ve de “katkısız” dersiniz? Ya da ne düzeyde “demokratik” dersiniz? Televizyon “demokrasiyi” hedef alan bir tehlike mi günümüzde? Tüm bu soruların yanıtını iletişim, kitle iletişimi, iletişim teknolojileri, kitle iletişim araçları, televizyon ve demokrasi ve de kitle demokrasisi kavramlarında aramanın doğru olacağı düşüncesini taşımaktayız.

Mc Luhan’ın deyimiyle “küreselleşen”, “küçük bir köye” dönüşen dünyamızda (ya da bir köyün dünyasallaşmasından söz edemez miyiz?), iletişimin, şu insansal etkinliğin ve de özellikle kitle iletişim araçlarının işlevi yadsınmaz. İletişim ve hiçbir zaman ödün vermek istemediğimiz, her an “canlı tutmak” istediğimiz iletişim özgürlüğü, yaşamımızın olmazsa olmaz bir parçası, hatta bir koşuludur. Çünkü “Orta sınıf bir bireyin 24 saatte bulunduğu iletişim etkinliklerinin %45’i dinlemeye, %30’u konuşmaya, %16’sı okumaya ve yalnızca %9’u yazıya ayrılmaktadır.”⁵ Demek ki, birey yaşamını anlamlı kılan iletişim etkinliklerinin büyük bir bölümünü dinlemeye ayırmaktadır; televizyonun bu doğrultuda, yaşamımızda

önemli bir yer tuttuğunu kanıtlayan bir başka veri...Bu ufacık tefecik boyutları ne denli büyüse de aktardıklarıyla yine de ufacık tefecik boyutları ne denli büyüse de aktardıklarıyla yine de ufacık tefecik “budala kutusu” artık olası düz bir tehlike değildir; başlı başına ve sürekli devinen bir tehlikedir!

İletişim en temel ve yalın biçimiyle, bir kişinin (göndericinin/vericinin), anlamı üzerinde toplumsal olarak anlaşmaya varılmış bir dil göstergesinden yararlanarak, başka bir kişide belirli bir anlam dizisi yaratmaya karar verdiği zaman gerçekleşmektedir.⁶

İletişimin bu tanımdan yola çıkarak, bilgilendirme, denetleme, yönlendirme, bilgi ve becerileri iletme, eğitme, duyguları dile getirme, toplumsal ilişki kurma, sorun çözüp kaygı azaltma, eğlendirme, uyarma, gerekli toplumsal rolleri üstlenme gibi temel işlevlerinden bir çoğunu, bu anlamda televizyona yüklemek olası, kimileyin öyle olması gerektiği de düşünülebilir! Ancak televizyon bir kitle iletişim aracı niteliği taşıdığına göre, bu işlevlerin yanı sıra, iletişim sürecinde, Laswell’e göre toplumsal açıdan üstlenmek durumunda bulunduğu, çevreyi denetleyerek toplumun da değerlerini denetlemek, toplumun bireyleri arasında etkileşimi sağlamak, toplumsal geleneklerin sürdürülmesine yardım etmek gibi işlevleri de televizyonun işlevleri arasına eklemeli. Söz konusu toplum, kitle olduğuna göre, iletişimin en önemli düzeyi sayılan kitle iletişimine değinmede yarar vardır.

“Kitle iletişimi, televizyon, radyo, basın gibi kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşen ve iletilerin geliş ve gidiş yönlerini araştıran, sunuma hazırlanış biçimlerini inceleyen ve hedef kitleyi nasıl etkilediğini belirleyen iletişim biçimidir.”⁷ Bu anlamda, ilk ve yüzeysel yaklaşımda tek yönlü bir iletişim biçimidir kitle iletişimi. Temel hedefi, haber verme, eğitim, propaganda, reklam gibi bilgi aktarıcı kimi işlevler yüklenerek, iletiyi, bilgiyi, baskı, film, yayın araçlarıyla -televizyon elbette ki en yaygınıdır- dinleyici/izleyici/okuyucu kitlesine iletme. Buradaki sorunsal, iletinin aktarıldığı ortamın “demokratik” koşullara uygunluğu kadar, iletinin de “demokratik” anlayış çerçevesinde kurgulanmış olmasıdır. Ancak “profesyonel iletişimciler” ve yine özellikle televizyoncular amaçladıkları anlamları yaratmak için değişik içerikli iletiler yapılandırırken, kendi deneyimlerindeki anlamlara göre yorumlayan izleyicileri etkileme yoluna, eğlendirici, bilgilendirici, ekinsel, toplumsal ve siyasal işlevler üstlenerek giderken, ne ölçüde demokratik davranmakta, izleyici kendisine sunulan bilgileri ne ölçüde demokratik bularak demokrat bir kimlikle algılayabilmekte ve yorumlayabilmektedir? Kitle iletişimi konusunda Haluk Şahin biraz karamsar bir tutum sergilemektedir diyebiliriz. Şahin’in şu sözleri de ilgi çekici: “İletişim bombardımanı ve

bolluğunun insanları serseme çevirdiği bir dönemde [demokrasi gibi] yaşamsal konularda topluluk bilinci nasıl yaratılacak? Kablolulu televizyonun ve FM bantlarının mümkün kıldığı dar-yayıcılık ortamı ‘kitle’ iletişimi döneminin sona erdiği anlamına mı geliyor?”⁸ Ya şimdilerde sayısallık söz konusu olduğunda ne düşüneceğiz? Çünkü insana ilişkin hemen hemen her alanda sayısal teknoloji kullanılmaktadır. “Telefondan, otomobil motorlarının denetimine değin her alanda sayısal teknolojinin etkilerini gözlemlemekteyiz. En dikkat çekici CD’ler örneğın: Sıkıştırma süreci aracılığıyla, sayısal bitler hem ses hem görüntü ortamında üstün nitelikte bir aktarım gerçekleştirmektedirler.”⁹ Ülkemizde de sayısal teknoloji alanında yaşanan yapıcı girişimler söz konusudur. Söz konusu olan tüm televizyon ve radyo yayınlarının yanı sıra eğitim ve etkileşimli hizmetleri de sağlayacak, 1999 yılı Aralık ayında çalışmalarına başlanan “dijital platform” adı verilen bir hizmettir. Sayısal televizyon ve radyo yayıncılığı, Star Digital, Digitürk gibi örneğın, tüm olumlu ve de olumsuz yönleriyle, önümüzdeki yıllarda yaygınlaşacaktır hiç kuşkusuz.

Bütün bu saptamalara karşın kitle iletişimi dönemi henüz kapanmamıştır. Kitle iletişimi bireyci bir görünüm kazanır gibi; kişilerarası iletişimi olduğu kadar kişi-nesne arası iletişimi de sağlamaktadır. Çağcıl toplumlarda kitle iletişim araçları giderek önem kazanırken kitle iletişimi en önemli toplumsal kurum özelliğini sürdürecektir. Toplumsal yaşamda boş zamanlarımızı dolduran başlıca etkinlik sayılan kitle iletişim aracı televizyon, eğlendirme aracı niteliğiyle olduğu kadar toplumsal denetimi sağlayarak toplumsal değışmenin birincil aracı erk-egemenlik kaynağı konumunu koruyacaktır. Nedeni, kitle iletişim araçları kamusal olayların yer aldığı bir alan çizmektedir ve toplumsal yaşamda gerçekliğe ilişkin tanımlar bu araçlarla oluşturulmakta ve aktarılmaktadır. “Dolayısıyla, medya topluma sürekli bir ‘anlam sistemi’ sunmakta ve olağan ve doğal olan ile olağan dışı ve doğal olmayanın neler olduğunu göstermekte, kısacası, normalin ne olduğunun başlıca belirleyicisi olmaktadır.”¹⁰ Kitle iletişimi özgün bir yapı niteliği sunar ve toplumsal bütünü değışik biçimlerde eklemlenerek etkileme gücünü taşır. Çağdaş toplumlarda, birey, kendi günlük yaşam etkinlikleri dışında kalan olay ve oluşumlardan kitle iletişim araçlarıyla, televizyonla kendisine aktarıldığı kadar ve biçimde bilgilenmektedir; kendi deneyimleri dışında kalan dünyada gerçekleşen olay ve olguları bu araçların yansıttığı biçimde, bu araçlarca yapılan tanımlara göre yeniden yapılandırarak kavrar. “Kitle iletişiminin , çoğu kez unutulmuş bir yanı da, ‘topluma günlük sürekli bilgi ve enformasyon sağlama, belli kişilerin (asla güç yapısının değil) yaptıkları uygunsuzlukları gözönüne serme yoluyla toplum adına başkaldırıcı ve hoşnutsuzluğu dile getirerek rahatlamasını sağladığıdır.”¹¹

Kitle iletişimi düzeyinde toplumsal bir kurum olarak ele alınan televizyon kendine özgü genel özellikleriyle karşımıza çıkar; bu özellikler arasında bilginin üretimi ve dağıtımı, bireyleri birbirine bağlayan olukların yaratımı, herkese açık özellik, özgür tüketim, her toplumda yasalarla düzenlenmişlik sayılabilir. Televizyonun bu özellikleriyle kitleyi ya da halkı ya da toplumu, iletişim ediminin edilgen bireyleri kimlikleriyle gördüğünü söylemek yanlış sayılmaz; bireylerin düşünce, tutum ve davranışları ve iletileri algılama, anlamlandırma ve yorumlama biçimi ister istemez televizyon aracılığıyla etki altında kalmaktadır. Yoksa kalmamaktadır mı demeliydik?

Gerçekte bu sorunun yanıtını araştırmalar sonucunda ortaya konan ve bireylerin sergiledikleri davranış ve tutumların sergilenmesine ilişkin iletişim modelinde bulabiliriz.¹² Buna göre üç tür izleyici profili saptanmıştır: Her tür kitle iletişim aracını tüketen birey ya da “doyma derecesinde kullanıcılar” başka bir deyişle her tür bilgiye açık izleyiciler; kaynaklar arasında seçime giden birey ya da “kaynak seçicileri” bir başka deyişle kanalından vazgeçmeyen buna gereksinim duymayan izleyiciler; özel bir izlek üzerine bilgi edinmeyi amaçlayan birey ya da “izlek seçicileri” bir başka deyişle, belirli bir izlence türünden (tartışma, reality show gibi) vazgeçmeyen izleyiciler.¹³

İşte burada duralım! Çünkü bu üç profil bize televizyonun demokrasiyle olan ilintisini ortaya koymuyor mu, televizyonun demokrasiyi öldürmediği gerçeğini vurgulamıyor mu? İzleyicilerin neyi, nerede, nasıl izleyecekleri konusunda bu denli özgür, bu denli rahat hareket edebildiklerine, kanaldan kanala, izlenceden izlenceye “atlayabildiklerine”, “zaplayabildiklerine” göre.... Günümüz insanı tutulduğu bilgi sağanağı altında ıslanmamaya, soluk almaya çalışırken, kendisini korumaya çalışmakta. Yeni iletişim teknolojileri, uzaktan kumanda aygıtları, VCD’ler, DVD’ler yaşamımıza giren örneklerden. Yeni teknolojiler bireye korunma yöntemlerini sunabilir. Kitle iletişim araçlarının gündemimize “kazandırdığı” sorular arasında bu sağanaktan korunma yöntemlerine ilişkin kullanma becerisi ve bilincin nasıl oluşturulacağıdır.

“İşte size demokrasi!” demek isterdik ancak yine de siz bu sorunun bu kadar rahat ve yalın bir biçimde çözümlendiğini sonucuna varmayın hemen. Önemli olan “demokrasi” kavramından ne anlaşılması gerektiği ve Benjamin Barber’in belirlediği, konuşma kadar dinlemeyi, düşünme kadar hissetmeyi ve ifade etme kadar eylemde bulunmayı içeren güçlü demokratik tartışmanın, dokuz işlevinin ne denli etkili olduğudur. Daha açık bir deyişle, “Çıkarların ifade edilmesi; pazarlık ve alışveriş; ikna etme; gündem oluşturma; karşılıklı

keşfetme; bağlılık ve yakınlık; özerkliği koruma; tanıklık ve kendini ifade etme; yeniden formüle etme ve yeniden kavramsallaştırma; kamusal çıkarlar, ortak iyi ve etkin yurttaşlar yaratılması olarak cemaat kurma”¹⁴ gibi dokuz ayrı ancak birbirini bütünleyen ulama ayırabileceğimiz işlevlerdir demokratik süreçte tartışmanın üstlendiği işlevler. Gerçekte tüm bu işlevler tek bir hedefe yönelmektedir: Kamu nedir? Ortak iyilerle çıkarlar arasındaki siyasal ilişki nedir? Bu soruların yanıtlanabilmesi için gerçekten kamusal düşünce ve siyasal yargıya “muktedir” olan ve dolayısıyla gerçekten ortak iyilere göre ortak bir gelecek tasarlayabilen bir yurttaş topluluğun geliştirilmesi gerekir.

Günümüzde “demokrasi” kavramı ve bu kavramdan türeyen diğer kavramlar o kadar çok “işlendi” ki, keyfimizin istediği anlamı verebileceğimiz bir sözcüğe dönüştü; kimi zaman gerçek anlamını algılayabilmek için sözlüklere, ansiklopedilere bakmak gereksinimi duyar olduk.

Nedir demokrasi, bu kavramdan anlaşılması gereken nedir? Ana Britannica da kavramın tanımı şöyle geçmekte: “Demokrasi: (Yunanca demos ‘halk’ ve kratos: ‘iktidar’) sözcük anlamıyla halk iktidarı (...) 4 toplumsal ve ekonomik farklılıkları, özellikle de özel mülkiyetin eşitsiz dağılımından doğan farklılıkları en aza indirgemeye yönelen bir siyasal ya da toplumsal sistem. Toplumsal ya da ekonomik demokrasi olarak bilinen bu sonuncu sistemde siyasal işleyiş ilk üç anlamıyla ‘demokratik’ olmayabilir.”¹⁵

Meydan Larousse ise şu tanımı öngörmekte: *Demokrasi* (esk. Yun. Demos, halk ve kratos, otoriden demokratia fr.démocratie) Halkın kendi kendini yönetmesi. (...) Sosyal ve ekonomik demokrasi, siyasi anlamda demokrasinin (doğrudan doğruya demokrasi, temsili demokrasi, liberal demokrasi) öngördüğü ilkeler dikkate alınmaksızın sosyal ve ekonomik farklılıkları (en önemlisi özel gelir dağılımından doğan farklar) en aza indirmek amacını güden sistem.¹⁶

Söz konusu kökenbilimsel tanımlar bizlere bir dayanak, bir temel sağlamaktadır: İktidar halka aittir, iktidarın kaynakları ve meşrutiyeti üzerine yerleşen bir ilkenin varlığına dikkat çekilmelidir. “Yani, iktidar, ancak aşağıdan verildiği, ancak halkın iradesinden doğduğu ve ancak açık, temel bir onaya (consensus’a) dayandığı takdirde meşru olur.”¹⁷ Bu iki tanımdan da anlaşılacağı üzere demokrasinin temelinde halkın kendi kendine karar vermesi düşüncesi yatmaktadır. Yine de “ En doğrusu, demokrasiyi normatif sonuçları olan bir usul kuralları sistemi olarak anlamaktır. Bu kurallar, demokrasinin uygulandığı yaşam

alanı ne olursa olsun, kimin kolektif kararları vermeye yetkili olduğunu ve bu kararların hangi usullerle alınacağını belirlerler.”¹⁸

İletişim kurmak demek iletişim kurmayı, bilgi ve deneyimleri paylaşmak istemek, buna niyet etmiş olmak demektir: Birey bu konuda özgürdür, karar kendisindedir. İletişim bu çerçevede demokrasiyle sıkı bir ilişki içerisindedir öyleyse. Çünkü siyaset ve iletişim iki farklı düzlemde ilişki içindedir: “(...) bir siyasal sistem, bir yapı, bir aygıt, canlı bir organizma, ya da işleyen bir mekanizma olarak siyaset, sinirsel ağlarını oluşturan bir iletişim ağına sahiptir.”¹⁹ Bu sistemin içinde oluşabilecek tıkanmaları ve aksamaları gidermek kitle iletişim araçlarının işlevini ön plana çıkarmaktadır. Ancak, yokluğunda değeri ve yeri belli olan kitle iletişim araçlarının işlevi bizlere “demokrasiyi seven kitle iletişim araçlarına katlanır” dedirtmektedir. “Çünkü ‘demokrasi’yi sözcük anlamına bağlı kalarak kullanmak, doğası gereği bitmeyecek, belirsiz bir biçimde ad indefinitum, sonsuza dek ad infinitum, sürecek olan bir normatif söyleme yol açar.”²⁰

Demokrasi olmaksızın iletişim ve kitle iletişim araçlarından televizyon var olamaz. İletişim demokrasiyi baltalamaz, demokrasinin kötü işleyişine neden sayılamaz çünkü iletişim demokrasinin, demokrasinin işleyişinin ön koşuludur. Jürgen Habermas’ın da belirttiği gibi “Demokrasi’yi, insanların giderek yayılan denetim güçlerinin nesnel şartları altında nasıl yaşayabildiklerini ve nasıl yaşamak istedikleri şeklindeki pratik sorunla ilgilenen genel ve kamusal iletişimin kurumsal bir şekilde güvence altına alınan formları olarak anlayacağız.”²¹ Bu bağlamda, iletişimin bulunmadığı yerde, kitle demokrasinden söz etmek de olası değildir. İletişimden anlaşılması gereken hiç kuşkusuz kitle iletişim araçlarının yanında yönetenler ve yönetilenler; bir başka deyişle yöneticiler ve halk arasındaki bilgi, deneyim alışverişine uygun ekinsel bir modeldir ve de televizyon bu ekinsel modeli uygulayan en önemli kitle iletişim aracıdır çünkü herşeyden önce bir kitle kültürünü, sınırları aşarak bir dünya kültürünü taşır evlerimize, işyerlerimize.... Yine bu bağlamda, televizyon bireye dünyayı anlamlandırmak üzere sunulan bir araçtır; iletişim değerlerinin somutlaştırılmasını sağlayan bir araçtır: Söz konusu bu iki hizmet, kitle demokrasisi kavramından ayrı düşünülemez.

Konuyu biraz daha açalım: Birey siyasal ve ekonomik karar merkezlerinden uzaktır ne de olsa, kimi bireyler uzak ülkelerdendir ve karmaşık toplumlardan gelmektedir. Eğer televizyon olmasaydı bu bireyler yaşadıkları dünya üzerine bilgi edinme olanağı bulabilirler miydi? Bu noktada, iletişimin ve de televizyonun çift boyutlu özelliği kendini göstermektedir.

Bir yandan demokratik paradigmadan ayrı düşünülmeyen kuralcı, öte yandan karmaşık toplumları yöneterek işlevsel boyutlu televizyon. Televizyonun kuralcı modelini ortaya koyabilmek günümüzde hiç de kolay değil çünkü herşey çok karmaşık, karmaşık olduğu kadar da çok uzak bizlere sanki. Ancak şu gerçeği gözden kaçırmamalı: Bu kuralcı modeli düzenleyen televizyon aynı zamanda yöneten ve yönetilenler arasındaki uzaklığı indirgeyen bir araçtır da. Gerçeğin yalınlaştırılması ve kişiselleştirme işlemleri televizyonun sarsılmaz yasalarıdır, bildik zararlı etkileri olsa da televizyon aynı zamanda bireylere toplumsal, ekinsel, ekonomik ve karmaşık siyasal gerçeği anlamalarını sağlamakla yükümlü tek araçtır. Yararlarıyla, zararlarıyla televizyon işlevsel ve kuralcı boyutları bir araya getiren kitle demokrasisi modelinden ayrı ele alınamaz.

Günümüzde televizyon temel ve doruk arasındaki görünürlüğü sağlar: Gerçekler ve durumlar arasında, birbirleriyle hiçbir bağıntıları olmaksızın bu iki olgunun arasında bir bağ kurmak için, herkes tarafından anlaşılabilme için ödenecek bedel de iki kavramdan geçer: *Yalınlaştırma* ve *usçullaştırma*. Burada televizyon ve bireye verilen değer arasındaki o güçlü bağ ortaya çıkar. Televizyon ve demokrasi arasındaki bu yapısal bağ aynı zamanda bireyci kitle toplumlarının iki büyük sorununa karşı rol oynamaktadır. İlk sorun karşılıklı nesnel alışveriş modeli bunalımına ilişkindir. Bir başka deyişle, toplumların “örgütlenmiş yalnızlıkları” bağlamında, televizyon gibi kitle iletişim araçları yeterince çözüm getirmezlerse bile hiç değilse bir sonuç oluştururlar. Bu doğrultuda, “kitle iletişim araçlarının yönlendirdiği” iletişim, karşılıklı nesnel iletişim eksikliğine çözüm bulamasa bile en azından bireysel sınıflama ve toplumsal sınıflama arasındaki uzaklaşmanın daha da büyümesini önler. Aynı durum bir başka çelişme için de söz konusudur: Bilgi ve eylem arasındaki uzaklık. Şöyle derler: “Batılı birey, eylemde cüce ve bilgide devdir.” Bu sözü şu anlamda algılamalı: Birey elli yıl içersinde gözle görülür bir biçimde dünyayı algılayış biçimini genişletmiştir ancak aynı gerçek eylem kapasitesi için ne yazık ki geçerli değildir. Ancak bu üst bilgi Batılı bireye - tüm bilgilere özgürce ulaşan Batılı bireydir- hemen hemen temel ve önemli sorunların ayırımında olabilme duygusunu vermektedir; Batılı bireyde uyandırdığı düşünce budur üst bilginin; bir başka deyişle üst bilginin yararadır söz konusu olan. Eğer birey hem çok fazla eylemde bulunmasaydı hem de üstelik dünyayla tüm bağlantısı kesik olsaydı durum daha da kötü bir görünüm kazanırdı elbette. Toplumlarda iletişimin yeri üzerine yapılan eleştirileri ters yüz ederek şöyle diyebilmeliyiz günümüzde: Hayır, bu iki çelişmeyi iletişim çözmüyor; bu çelişmelerin de nedenleri iletişim kavramının oldukça dışında yer alıyor; buna karşın yine de tüm bunlar bireyin daha da çok kendini kaybolmuş ve baskı altında kalmış gibi duyumsamasını önlemekte.

İkinci sorun kitle demokrasilerinin gerçeğinin ikili bir bunalımla ilintili sorunu: “Sunum” bunalımı ve “egemenlik” bunalımı. İşin ilginç her iki durumda da iletişim, olumsuz etkilerini göreceleştirmekte! Sonuçta, toplumlarımızın toplumsal görünümünü yapılandıran ölçütler, ideolojik ölçüte temel sağlayan siyasal görünümü çok iyi belirlememekte; oysa tüm siyasal güçler değişime ve çağcılığa kendini uygun izlenimi vermekte. Bunun yanı sıra “egemenlik” bunalımı, toplumların dış ülkelerle aralarındaki bağıntılara ilişkin. Ancak buradaki sorun açık bir toplum genörneğinin baskın çıktığı, birbirlerine bağımlı ekonomilerde ulusal “egemenlik” kavramından geriye pek bir şey kalmadığıdır. Söz konusu bunalım ya da daha çok kullanılan terimiyle “kriz”(!), özellikle Avrupa’da ulusal kimlik bunalımına bağlı bir biçimde gelişmekte. Alain Touraine’e göre, doğru bir siyasal toplum yaratmaktan ya da her tür egemenlik ve sömürü biçimini ortadan kaldırmaktan çok, demokrasinin başlıca amacı, bireylerin, öbeklerin ve toplulukların özgür birer özneye dönüşmelerini, kendi tarihlerinin üreticileri olmalarını, eylemlerinde usun evrenselciliğiyle kişisel ve ortak bir kimliğin özelliğini birleştirebilmelerini sağlamak olmalıdır. Bu anlamda, Alain Touraine’in “demokratik ekin” olarak tanımladığı kavram aslında Touraine’in oluşturduğu demokrasi tanımınıdır.²² Bu tanıma göre,

“(…) demokrasi, bireyleri ve toplulukları birer özne olarak tanıyan, bir başka deyişle, onları koruyup ‘kendi yaşamlarını yaşama’, geçmiş deneyimlerine bir bütünlük ve anlam kazandırma isteklerini destekleyen bir yönetim biçimidir.”

Öyleyse, Avrupa’da ulusal kimlik bunalımı Avrupa Birliği içinde oluşturulmak istenen bir Avrupa kimliğiyle, her ülkenin kendine özgü ulusal bir kültür ve kimliğe sahip olarak varlığını sürdürebilmesiyle olanaklı mıdır? Bu anlamda, Avrupa kimliğini oluşturan öğeler kapsamında, genel olarak toplumsal kimlik birimlerini oluşturan öğeleri sıralayalım: “Üzerinde yaşanan bir ülke ya da coğrafya, ortak bir dil, din, ortak etnik özellikler, herkesin paylaştığı bir yaşam tarzı, genel bir kültür, birlikte sahiplenilen değerler, özelemler, gelenekler, mitoslar ve semboller, beraberce yaşanan ve üyelerinin hepsini etkileyen ortak bir tarih ve tecrübe, bu tarih ve tecrübe sonucunda oluşan kollektif bir bilinç.”²³ Tekelleşme eğilimleriyle uluslararası bir nitelik kazanması, aynı üretimin değişik pazarlarda değişik sunumlarla karşımıza çıkması, kültürel üretimin uluslararası “standartlaşması” düşüncesini pekiştiren tekeli gelişme “ (...) ‘ulusal kimliklerin korunması’ adı altında gelişmiş sanayi ülkelerinde

yapılan kimi sınırlayıcı düzenlemeler (...) bu kısıtlamalardan kaçmak isteyen dev kuruluşları, sınır ötesine taşınarak, adeta tekelleşmeye teşvik etmektedir.”²⁴

İki durumda da iletişim, yerini alabilecek bir çözüm sunmadan, olağan olumsuz etkileri hafifletir. Kuralcı sıfatıyla nitelendirilen bu iletişim modelleri ne denli yetkin bulunmasa da, bireysel sınıflama ve dış dünya sınıflaması arasında bir bağ kurmaya yönelir. Ancak bireysel kitle toplumunda iletişimin kuralcı rolünün altını çizmek daha da ileriye görmeyi öngörür çünkü söz konusu olay sanıldığından çok daha fazla biçime bürünür. Bu doğrultuda kitle iletişim araçlarından televizyonun, bireye sağladığı yararların zorbalığa, baskıya dönüşmesinden kaçınmak, televizyonun olumsuz etkilerinin sınırlandırılmasında gerekli kavramların tanımlanmasından geçmektedir. Çünkü herşeyden önce, hiçbir şey kitle iletişim araçlarının ve özellikle de televizyonun tam yayımlı bir iletişim ekonomisinde, bilginin ve kamuoyunun demokratik ortamda öngörüldüğü gibi, habercisi ya da aktarıcısı olarak kalacağını garanti edemez.... Gerçek artık, kitle iletişim araçları tarafından yönlendirilmekten de öteye gitmiş kitle iletişim araçlarının salt egemenliği altına girmiş ve izleyicilere sunulduğu biçimiyle bir üst-gerçek kimliğine bürünmüş yalnızca sunulduğu biçimiyle algılanmış, biçimlenmiştir.

Bu çerçevede, yeniden tanımlanmasını gereken kavramlardan ilki “kamusal alan” kavramıdır. Sivil toplum ile siyasal toplum arasında geçişi sağlayan kamusal alanın işlevi, toplum sorunlarının çoğunun kamusal alan sınırlarına girdikçe artması ve bu sorunlarının çelişmeli olarak tartışılması sonucu ortaya çıkmıştır. Söz konusu kamusal alanın sonsuz derecede genişlemesini önlemek için alanın sınırlandırılması gerekmektedir. Daha açık bir deyişle, buradaki tehlike, siyasal söz dağarcığının ve ikiliklerin tüm kamusal alanı istila etmesi ve gerçeğin kavranmasında tek bir yola dönüşmesidir. Bu türden kesin bir tanıma gidebilmek için gerekli göndergeleri, ekinel, simgesel, dinsel, güzelduyusal uzaklıkları korumak zorunludur. Bu göndergeler yoksa, toplumun, demokratik işleyişi söz konusu edilemez, hiç kuşkusuz. Kamusal alanın sınırlarının çizilmesi gerektiği düşüncesi yenidir. Yakın bir tarihe kadar süreç, tam tersine işlemekteydi: Kamusal küreyi genişletmeyi istemek, gizi bir kenara itmek ve bilgiyi kolay ulaşabilir kılmak çok önemliydi. Düşünülen, saydamlığı yaygınlaştırmak değil, farklılıkları, karmaşık olanı yeniden ortaya koymak ve sürecin bir parçası olarak benimsemektir.

Demokratik anlamda kamusal alanın salt egemenliğiyle sonuçlanan en önemli kuramsal sorun, günümüzde toplumların aracılıktan çok kitle iletişim araçları tarafından

yönlendirilmiş olmasıdır. Kitle iletişim araçları tarafından yönlendirilme olgusu, insana özgü aracılığın yerine geçemez, toplumsal iletişim ve gündelik yaşam için gereken sözleşmeler, gelenekler ve kurallar bütünüünün yerine geçemez. Bilgi ve iletişim, saydamlık ve anındalık ne kadar fazlaysa, o kadar da aracı işin içine girmiştir. Bunlar bilişsel süzgeçlerdir. Bu anlamda, kamusal alanın mantığı ve de bilginin ve de iletişimin iki yayılım hareketinin karşılaşması “şeytani”dir, çözümü, algılanması çok güçtür. Bunlar usçullaştırma hareketini güçlendirir. Oysa, tam tersine daha çok araçlarla, bu “canlı yayın” toplumu modeli karşılanmalıdır. Bir yandan araçların değeri bilinmez, öte yandan “kendi işini kendin yap” düşüncesine değer verilir; birey evinden bilgisayarlarla, kendisine sağlanan bilişim teknikleriyle, yalnızca iş için değil eğlenmek için, boş zamanlarını değerlendirmek için, bankayla olan ilişkileri için, giderek sanal alışveriş için her şeyi kendi kendine, aracıya gerek görmeden yapmaktadır. Sonuç: Birey özgürdür, gereksiz araçlardan sıyrılmıştır; ancak dünyaya karşı yalnızdır ve neredeyse kendisi dahil kimsenin soru sormadığı ağların içinde bulur kendisini.

Yeniden tanımlanması gereken öbür temel kavram “siyasal iletişim” kavramıdır. Toplumun tüm kürelerindeki siyasal mantığın yayılımı, mekanik bir biçimde siyasal iletişimin işlevini güçlendirmektedir. Ancak, bu durumda da tehlike, ayırıcı hiçbir özellik, yapısal nitelikli bir etki olmaksızın olayın birçok biçime bürünmesi, çeşitli “yüzlerle” kendini göstermesidir. Tehlike demek ki çok boyutludur. Söz konusu tehlikelerden belki de en önemlisi, her türlü özgün iletişim zorlamaları ya da baskısıyla bağıntısı bulunmayan “ifade ya da deyiş biçiminin genel ekonomisi” dir. Bir başka anlatımla, deyiş biçiminin genelleştirilmesi olarak da benimsenebilir bu tehlike. Ancak deyiş biçimi ya da düşünce, iç dünyamızda kaldığı dışa yansımadağı sürece sınırlamanın, hukuksal bir düzenlemenin konusunu kapsamaz. Düşünce, siyasal yaşama, yaratıcı, sanatsal ve bilimsel çıkarılara ilişkin olabilir. Bu türden düşüncelerimize özgürce sahip çıkmazsak, özgürce açıklayamazsak yaratıcı zekamızın, gelişimimize katkıda bulunan yararını aşağılamış olmaz mıyız? Düşüncelerin toplum içindeki dolaşımı, kanın bedende dolaşımı gibi toplumsal yaşama gerekli oksijeni sağlar oysa. Düşünce özgürlüğünün, toplumsal önemi, demokrasiyle olan ilişkisinden kaynaklanır. Demokrasinin egemen olduğu toplumlarda, tüm düşünceler içeriksel açıdan özgürdür. Yalnız ve yalnız “düşüncelerin kamu düzenini, devletin iç ve dış güvenliğini bozmak amacıyla, somut suç sayılan eylemlere çağrıda bulunarak, kışkırtmalara girişerek, açık ve mevcut bir tehlike halini alması durumunda bir tehlikeden söz edilebilir.”²⁵ Deyiş biçiminin genelleştirilmesi anlamında benimsenen söz konusu tehlike kimi sorular yaratır belleklerde: Herkes konuşursa, kim dinler? Deyiş, düşünce toplumu olarak nitelenen toplum iletişim toplumu değildir. Bu bağlamda sorun iki yönüyle karşımıza çıkmaktadır: “Bir yandan

düşüncenin açıklanması araçlarının kullanılması özgürlüğünü en geniş şekilde sağlamak; öte yandan da bu araçların kötüye kullanılmalara karşı derhal ve etkili bir şekilde müdahale etmek”²⁶ Sorun acaba gelip “uslamlama” kavramında mı tıkanıyor? Dominique Wolton’a göre, düşüncenin yansıdığı uslamlama biçimini üç düzlemde ele alabiliriz: Kamuoyunun uslamlama biçimi, iletişim uzmanları ya da profesyonellerin uslamlama biçimi ve iletişim olgusunun kendi uslamlama biçimi. Öyleyse, kendi özünde bir karmaşıklık vardır uslamlama biçiminin: Yüzde yüz birbiriyle örtüşmez ancak örtüştüğü zamanlar da gözlemlenebilir. Örneğin kitle iletişim araçlarının günümüzdeki uslamlama biçimi, sanırız, “halk bunu istiyor!” Ancak iletişim uzmanları bu uslamlama biçiminin bireyi kimi zaman olumsuz etkilediğini ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması üzerinde durmaktadır. Uslamlama biçiminin karmaşık yapısından kaynaklanan dengesizlik, iletişim uzmanlarının uslamlama biçimi ve yetisini kolaylaştırmaktadır: Edinç ve bilgiler adına, siyasal iletişim yasalarının ve hemen hemen tüm yasaların üzerinde yer alır iletişim uzmanının uslamlama biçimi. İkinci tehlike ise, deyiş biçiminin uslamlama biçiminin ve düşüncelerin eşitliğinin getirdiği başarıdır; bu da düşüncenin - kamuoyunun- demokrasisi ya da kamu demokrasisi olarak adlandırılan “yeni” bir demokrasi biçimi düşüncesini güçlendirmektedir. Bu yeni demokrasi biçimi, yine Dominique Wolton’a göre “(...) ideolojilerin çöküşü ve görüş açılarının eşitliğinden destek alarak, temelde düşüncelerin ifadesi üzerine odaklanmış siyasal demokrasi modelini yükseltecek duruma gelecektir.”²⁷ Bu bağlamda, daha kesin bir biçimde kamusal alanın ve siyasal iletişimin üstlendikleri işlevleri tanımlamanın koşulu iletişim ve demokrasi arasında kuralcı bir bağ kurmaktan geçer. Çünkü kamusal alan ve siyasal iletişim, kitle demokrasisini düşünmek ve yönetmek için gerekli kuramsal araçlardır. Yalnız tek koşul bu değildir elbette, bir başka koşulu da anımsatalım: İletişim belki de daha barışçı bir biçimde güç ilişkilerini yönetmeyi sağlar ancak bu ilişkileri ortadan kaldırmaz. Örneğin İsrail/Filistin çekişmesinde (ne diyoruz, neredeyse savaşında!) Barak ve Arafat arasındaki ilişkiler ve “son dakika” gelişmelerini bize televizyonlar aktarmadı mı?

Günümüzde, iletişimin, bilginin ve düşüncenin- kamuoyunun- ve eylemin usa uygunluğu arasındaki güç ilişkisinin dengesini bozduğu ya da daha çok biçimini değiştirdiği konusu tartışma götürmez görünmektedir. Dün, bilginin ve halkın / kamuoyunun ağırlığına direnen erkin uslamlama biçimiydi. Bugün ise her yerde, burnu daha az havada siyasal nitelikli bir uslamlama biçiminin dengesini bozan bir iletişim süreci ve halkın varlığı yadsınamaz bir yer tutmaktadır. Söz konusu edilen dengesizliğin öğeleri çeşitlidir. Öncelikle iletişim olmaksızın siyaset olamaz diyoruz ancak günümüzde bu önermenin tam tersine döndüğüne tanık oluyoruz: Duyarlılık kazanan siyasetçilerin aleyhine iletişim siyasetten

baskın çıkmıştır. Bu duyarlı siyasetçiler ne durumdadır? Batılı ülkelerin siyasetçileri, Avrupa tarafından bastırılmış neredeyse ezilen ulusal egemenliğin başta bulunduğu bürokratikleşmiş toplumlarda kısa bir süre için seçilir. Bu siyasetçiler yine de nereye gittiklerini iyi bildikleri, uzun vadeyi gördükleri izlenimini vermek zorundadır. Büyük bir eylem güçleri yoktur; tersi izlenimi vermek zorundadırlar oysa, geleceği elde tuttuklarını duyumsattırılmalıdırlar. Ancak çoğunun bildiği tek gerçek Türkiye’de olduğu gibi örneğin, beş yıl sonra iktidarda, en azından buldukları görevlerde olmayacaklarıdır. İşte radyo ve de televizyon, bu siyasetçileri anında yanıt vermeye zorlar, saygınlıklarını, güvenilirliklerini azaltır. Halk zaman içerisinde, seçtikleri bu insanların önerecekleri pek fazla bir şey bulunmadığını görür ve siyasetçiler şu çelişkiyle karşı karşıya kalır: Kitle iletişim araçları yapacaklarını ve eylemlerini değerli kılmak için gereklidir ancak, aynı zamanda eyleme geçmekteki, geçirmekteki kolaylıklarının azaldığının da altını çizer. İkincisi, belki fazla kesin ve açık bir önerme sayılacaktır ancak kitle iletişim araçlarının uyguladığı baskının önemi yadsınamaz.

Bu dengesizliğin sonucunu mu sergileyelim? Yalın bir biçimde ortada: Bu bilgi sistemlerinin ahlak bozucu etkisi, gerçeğin gerçekten çok iyi bilindiğine inandırmaktır. Kimi durumlarda kitle iletişim araçları bu çılgına dönmüşlüğü, büyük bir sabır örneği göstererek, bilgi ve eleştirileri abartarak aktarır ve de vurgular. Öyle ki sanki yalnızca bunalım vardır: Herşeyi istila eder, yerinden oynatır. Ancak kitle iletişim araçları ve de özellikle televizyon hiçbir zaman kendilerine şu soruyu yöneltmez: Kendilerine özgü bir tutumla, sözüm ona bilgiçlik taslayarak çözüm buldukları bu dengesizliğin oluşumuna ve yerleşimine hiç mi yardımcı olmamışlardır?!

Tüm bu gerçeklerden çıkarsanması gereken gerçek kitle iletişim araçlarının ve de yine altını çizerek söylüyoruz özellikle televizyonun, herhangi bir gerginlik durumunda, bunalımı aşmak ve anlaşmayı sağlamak, geliştirmek amacıyla arabulucu rolünü oynaması gibi temel bir gerçekliktir. Daha geniş bilgiyle donanmış eyleyenlerin, konuşucuların daha iyi anlayacakları düşüncesiyle üstlendikleri rolün gerçek bir “erk”e dönüşmesini sağlar. Böylece bunalım bir bilgi sorununa indirgenmiş olur. Oysa çoğu zaman sorun bilginin yalnız bir öge olduğu siyasal bir güç ilişkisinin yönetiminden kaynaklanmaktadır. Bu arada iletişim eyleyenlerinin radyo ve televizyon aracılığıyla, bunalım anında tartışmayı, karşılıklı konuşmalarını sürdürme isteklerindeki eğilimleri ilginç ancak bir o kadar da düşündürücüdür. Bu duruma somut bir örnek Dominique Wolton’un da yapıtında verdiği, Körfez Savaşı öncesi Ocak-Şubat 1991’de uluslararası düzeyde yaşanmıştır. 1990 güzünde Kuveyt’in istilasından sonra, Ağustos ayında, Arabistan’da konuşlanan batılı kitle iletişim araçları CNN ile bir tür diplomasi aracını

oluşturdular. Görüş açıları “yakınlaşmayı” sağlamak ve diplomasiyi “hızlandırmak”tı. O dönemde en güçlü düşünce, iletişim oyuncuları/eyleyenleri arasında canlı yayında, iletişim eksikliğini, kopukluğunu gidermekti. Kitle iletişim araçlarıyla, işitsel ve görsel özellikleriyle televizyon başta olmak üzere, aracı bulunmadan, savaşı önleyecek bir çözüme ulaşabilirdi belki de. Bush ve Hüseyin arasındaki kaset değiş-tokuşu da böyle gerçekleşmiştir. Uluslararası ilişkileri ve iletişim eyleyenlerinin gerçek tasarılarını hor görerek, dikkate almayarak yapılan böylesi bir girişim de saf, çocuksu bir düşünce taşımaktaydı: Eyleyenlerin canlı yayındaki iletişim aracılığıyla bir çözüme ulaşabileceğine inanılmaktaydı.

Yıllardır iletişimcilerin biraz da kendileriyle gururlanarak verdikleri Körfez Bunalımı örneğine yenileri katılmıştır: Miloseviç/ Müslüman lider / Bernard Kouchner (BM’in görevlisi) arasında gerçekleşen açık oturumlardan, söyleşilerden çok şey beklenmiştir. Burada kitle iletişim araçları her zamanki gibi arabulucu görevini üstlenmişlerdir. Kitle iletişim araçları olayları, olguları, kişileri, tanıtımda ayna işlevini görmüşlerdir: Kimileyin düz bir ayna ne içbükey ne de dışbükey, kimileyin lunaparklardaki aynalar gibi ya “devleştiren” ya da “cüceleştiren”. Radyo ve televizyon stüdyoları görüş açılarının çatıştığı yerlerse eğer, böylesi bir bunalım anında neden bu olanaklardan sonuna dek yararlanmayalım ki? Birçok iletişimcinin düşü stüdyoları, platoları tartışma ve uzlaşma yerlerine dönüştürmektir oysa. Canlı yayında, halkın gözü önünde eyleyenleri konuşturmak hatta konuşmaya zorlamak her iletişimcinin fantezisi; demokratik ülkünün bir yansımasıdır bu çünkü. Ancak böylesi bir sapma, siyasal ve toplumsal yaşamın, geleneklerle, zamanla, kurullarla, kurumlarla kitle iletişim araçlarıyla tanınacağını bilinir kılınacağını göz ardı etmektedir: Toplumun uslamlama biçimi canlı yayın uslamlama biçimi değildir. Gerçekte, bir toplumda bir çok sahne yaşanır. En kötüsü de her şeyi tek bir sahneye indirgemeyi istemektir: Her toplumsal durum için bir sürem ve bir uzam vardır. Yirminci yüzyılın başında kapalı geleneksel sahnelere karşı bir açılış etmenidir iletişim. Günümüzde ise başka sorunlara yol açarak şu yalın ve yanlış düşünceye indirgenmektedir: Düşünce -kamuoyu, halk- kitle iletişim araçları saydamlığı sağladıkça, demokratikleşme sürecini de hızlandırmaktadır. Eğer bugün, iletişim eyleyenleri daha çabuk uzlaşmaya varmıyorlarsa, birileri gerçekten öbürlerinin ne istediklerini bilmediğinden değil, kazanılması, ulaşılabileceği beklenen bilgi alışverişi değil, güç ilişkilerinden kurulu oyunun örgütlenmesine olanak sağlamaktır. Önemli olan güç ilişkisini her türlü araçla (susma, geri çekilme, tehdit) etkileme yetisidir. Tarih, siyaset ve toplum, bilgiyle aynı zaman ve uzamda üstelik aynı ulamda da var olamazlar.

Böylece, olası bir bunalım durumunda, sorun, salt, yalnız ve yalnız iletişimden kaynaklanmaktadır savını öne süremeyiz!. Bu sorun öncelikle siyasaldır ve bu siyasal sahnenin üzerinde bir şeyler kendini göstermeli, oyununu oynamalıdır. Bu düzlemde, kitle iletişim araçlarının siyasası, yetisi ve kitle iletişim araçlarının uzlaşımı alanlarında yalnız olduğu kadar yanlış bir düşünce yatar: Canlı yayında, doğrudan doğruya “aracısız” konuşursak daha iyi birbirimizi anlarız düşüncesi. Ancak bu düşünce insana özgü ve toplumsal nitelikli durumlarda, demokrasilerde, çatışmalar, uzlaşmalar çerçevesinde doğru olarak benimsenemez. Çünkü demokrasilerde, sürekli bir biçimde, bilgi ve iletişim egemendir. Toplumsal-siyasal ablukalar önce iletişim sorunsalından kaynaklanmaz. Bu durum, canlı yayında, doğrudan doğruya ilişkilerin olası bulunduğu durumlardaki kişilere aracılık gerektiren zamanların ayırdına varmaya yarar. Kitle iletişim araçları hızlı bir biçimde ve iyi niyetle olayı “daha iyi anlamak ve halkı bilgilendirmek” amacıyla tartışma izlenceleri düzenlemek istemişlerdir. Çoğu zaman halk kendisine verilen görevi yerine getirmemiştir, rolünü oynamamıştır. Çünkü iletişim eyleyenleri yüz yüze gelmeyi, halk önünde konuşmayı ve uzlaşmayı redetmişlerdir. Böylece halk üzerinde “birileri hiç bir zaman anlaşamayacaklar” izlenimi uyandırılmıştır. Oysa, 80 sonrası seçimlerde, Turgut Özal, uzlaşımçı bir görüntü verip, seçimleri kazanmıştı.

Çıkış kapısı, çözüm, Wolton’a göre, öncelikle konuşucuların çemberini genişletmektir. Bu sorumluluk kitle iletişim araçlarına düşer. Çoğu ülkede gözlemlenen hep aynıdır: Siyasal, ekonomik, ekinsel, diplomatik, akademik çevreden hep aynı elli hatta yüz kişiyi görme eğilimi. Sanki o ülkede yalnızca yüz kişi yaşıyormuş da konuşabilecek, konuşturulacak yalnızca bu yüz kişiymiş gibi. Neden televizyoncular halk tarafından zaten kimlikleri ezbere bilinen kişileri izlencelerine çağırır dersiniz? Adres defterlerine yeni adlar eklemek akıllarına gelmez mi? Gelir elbet, ancak oynadıkları bu oyun bir ayna oyunudur: Ayna yansıtır (kimileyin nedense daha güzel göstererek) ve onları halkın gözünde değerli kılar; ünlü bir kişiyle görüşmek, konuşmak, sorular yöneltmek, ünlü kişi kadar televizyoncuyla olumlu görüntü verir. Sonuç bu kitle iletişim araçları tarafından yönlendirilen ortamın “yıldız”laştırılmasıdır tıpkı söyleşi yapılan yıldızlar (starlar) gibi.

Kitle iletişim araçlarında, televizyonda, giderek kısa, değişik, dengeli tümcelerle “kitle iletişim araçları diliyle” konuşulmakta. Halk artık açık bir biçimde doyma noktasına gelmiştir: Hep aynı insanları görür ve artık bu insanların ne diyeceklerini bilir. Söz konusu kitle iletişim araçları tarafından yönlendirilen ortamda bir karışıklık sürür gider: Ünlü, tanınmış olmak, kitle iletişim araçları ürünü (!) olmak ve değerli olmak arasındaki sınırın bulanıklığıdır ve

karişıklığa, karmaşaya yol açan da budur! İletişimin amacı etkilemek, şaşırtmaktır denir. Ne var ki bu ortamda bu güç etkisini yitirmek üzeridir. Roller alışlagelmiştir; hep aynı insanlar, boyun eğmiş ya da baş kaldıran, barışık ya da kavgacı, iyi ya da kötü, sevimli ya da sevimsiz, rahat ya da gergin... ve de hep aynı kişiler! “Televizyon yakasında değişen bir şey yok”. Bu kısır döngü yok edilmelidir. Ancak bunun yolu, “sıradan insanları” çağırarak, onlara “kurgulanmış izlencelerde” söz vererek değildir. Bu söz çemberini genişletebilmek için biraz daha uzaklarda, yönlendirme yetisi taşıyan, konuşabilen insanlara ulaşılmalıdır. Böylesi insanlar her toplumda vardır. Öncelikle bu insanları bulmayı, onlara ulaşmayı istemek yeterli ve de gereklidir! Belki de günümüzde herkesin radyolarda televizyonlarda konuşması işte bu yüzden. Yaşamında ilk kez bile olsa, konuşuyor çünkü hepimiz kendimizi bildik bileli televizyondan gözümüzü ayırmadan büyüdük, daha az gençlerimizin evlerinden ellerinden radyo düşmedi. İçgüdüsel olarak bizler canlı yayında, telefonla bir yarışma programına, bir eğlence programına katılabiliyoruz artık. *Buradaki amaç ünlü olmak, yakınlarına gösteriş yapmak değil, amaç birey olarak demokratik anlamda katılımcı kimliğe büründüğünü kanıtlamak olsa gerek.* Oysa, bundan on yıl önce, yirmi yıl önce hangimiz bu yürekliliği gösterebilirdik? Çemberi genişletmek, sözcük dağarcığını varsıllaştırmak, göndermeleri çeşitlendirmek ilgi uyandırır, şaşkınlık yaratır ve televizyoncuları “yetenek kaşifleri”ne dönüştürür. Böylece, televizyon bir kitle iletişim aracı olarak üstlendiği görevin hakkını verir ve daha az herşeye inanmaya eğilimli halk üzerinde “herkes için” burada, görevinin başında olduğu izlenimini uyandırır.

Genel anlamda televizyon ülkemizde 1992 yılına değin tek bir kanaldan yayın yapmakta, tekeli tek başına TRT elinde bulundurmaktaydı. Bu düzen, uydularla, 900’lü telefonlarla, internetle (vb.) değişmiştir. Türkiye’de ilk kez bulunan bir kişi, çok sayıda televizyon kanalının özgür, çoksesli, farklı kitlelere sesini duyurabilen, farklı kitlelere seslenebilen bir kitle iletişim dünyası, bir kanallar evreninde duyumsayabilir, sanabilir (!) kendini. Ancak, Türkiye’de kitle iletişim dünyası çoksesli, çokrenkli bir yapıya sahip değildir. “İzleyici, (...) olarak adlandırılan medya tüketicileri (...), kendisi adına kendisi için oluşturulmuş, kurgulanmış seçenekler içinden yaptığı yeğlemeler ile ‘çoğulcu, özgürlükçü’ demokrasi rüyasını (!) yaşamaktadır”.²⁸ Kamu hizmeti yayıncılığı adı altında kişisel gereksinimler ve kaygılar sınırlandırılmıştır. Bu türden bir yayıncılık anlayışı, bu tekele bağlı kanalların sayısı ve çeşidi artsa da seçme alanını daraltır, azaltır çünkü tüketici-izleyicinin seçenekleri sistematik ve keyfi bir biçimde sansüre uğramaktadır. Siyasal erkin, karar vericilerin, yöneticilerin eli üstünüzdedir. Televizyonda siyasal erkin dayandığı varsayım şudur: “Ne seyretmek istediklerini insanlara bırakamazsınız, onların neyin onlar için iyi

olduğunu bilen ve düşünceleri birbirine yakın insanlarca denetlenmeleri gerekir.”²⁹
Dolayısıyla kamu hizmeti yayıncılığı ifade özgürlüğünü tehdit eden bir tehlike, bir görünüm sunabilir: Bireye neyin kendisi için iyi olduğunu söyler, yasal kurullarla bireyi sindirir, kendisine birey olarak tanınan ifade özgürlüğünü, iletişim özgürlüğünü elinden alır. Kimilerine göre ise, kamu hizmeti modeli savunulması gereken bir modeldir çünkü bu model, niteliği, televizyon kanallarının birbirinden farklı izleyicileri sınıfsız bir bireyler topluluğu olarak biraraya getirir, böylece her birey öbür bireyleri kendi eşiti gibi görür. Bu anlamda, toplumun tüm kesimlerine seslenen kamu hizmeti yayıncılığını savunanlar öncelikle nitelik, denge gibi ölçütleri öne sürmüşlerdir. Oysa artık izleyiciler kamu hizmeti yayıncılığı yapan televizyon kanallarının toplumu temsil etmediği görüşünde birleşmektedir: Kamu hizmeti herkesi her zaman bilgilendirmez; belirli izlenim türlerinin izleyicilerini, izlek seçicileri, müzik gibi, tatmin etmekten uzaktır çoğunlukla. Bu çerçevede kendi eşitlik ilkesini çiğneyen kamu hizmeti yayıncılığı yapan televizyon kanalları, denge kaygısıyla kimi şeyleri kimi biçimlerde, hükümet/siyasal baskı, da tecimsel televizyonlar söz konusuysa karartılma ya da TRT söz konusuysa genel müdürü görevden uzaklaştırma korkusu yüzünden örneğin, verememekte; kimin konuşacağı, işitileceği ya da görüleceği konusunda da dengeli davranmamaktadır.

Daha açık bir deyişle, iletişim alanında, özellikle televizyon sektöründe siyasal erkin “heryerdevarlığı” beklenmedik, ters düşen hatta birbirine karşıt halka açık duyurulan düşüncelerle ifade edilmektedir. Kamu hizmeti yayıncılığı eski devletin sesi, tekel olan siyasal çevrenin baskısı altında (içerik/çalışanlar alanında). Çalışanların niteliği, benim sesimi aktar/ilet, televizyon haberleri ve haber programları hükümetin sesi olması gereken eşit. Kamu hizmeti yayıncılığı böylece kendisini siyasal çevrelerin baskısından kurtaramamakta; bir siyasal çevrenin adamı değilseniz kamu hizmeti yayıncılığı yaparken bir anda desteksiz kalmaktasınız. Böylece akçasal ve yönetsel özerlikten yoksun kamu hizmeti yayıncılığı Resmi Gazete görünümü sunmakta. BBC örneğinde olduğu gibi Devletin idare etmesi istemez ancak desteğini bekler kamu hizmeti yayıncılığı. Tarafsız değildir: Toplumun her kesimine, siyasal iktidara ve muhalefete, çıkar guruplarına, baskı guruplarına aynı biçimde davranmamaktadır, onların çıkarlarına adeta alet olmaktadır. Ancak tarafsız kalamayacağı kimi durumları da eklememiz gerekir; temel aktörel değerler (çok iyi saptanması, sınırların iyi çizilmesi gerekir), Devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin korunması gibi örneğin. Bağımsız değildir: Yayın kuruluşu olayı duyururken siyasal erkten bağımsızca hareket edememektedir, iktidarla organik bir bağ içersindedir, siyasal erkten, siyasal yetkeden gelmesi olası baskılara karşı kendisini koruyamamaktadır. Özerk değildir: Siyasal erke

dayanmaktadır, ondan “emir ve talimat” almaktadır, onun “müdahaleleriyle” kamu hizmetini yerine getirmektedir. Karşımıza bu çerçevede, TRT’nin yıllardır gerçekleştirdiği “Öz” Kamu Hizmeti yayıncılığı ve Kamu Hizmeti yayıncılığı yapma görevi verilmiş tecimsel televizyonlar arasındaki karşıtlık çıkmakta. Bu ikili sistemde, kamusal radyo ve televizyon kuruluşları ve özel radyo ve televizyon kuruluşları yer almaktadır. Kamusal radyo ve televizyonlar Kamu Kurum ve Kuruluşları tarafından kurulan radyo ve televizyon yayın kuruluşlarıdır. Ancak, bizce devlet yayıncılığı ve özel yayıncılık arasında “kamusal yayıncılık” adını verebileceğimiz bir yayıncılık doğmamaktadır. Çünkü ister tecimsel olsun ister olmasın her iki yayıncılığın da seslendiği ve bilgilendirmekle yükümlü olduğu kitle halk, bir başka deyişle kamudur. Daha açık bir deyişle, Devlet yayıncılığı modeli ile kamu hizmeti yayıncılığı arasında yapı ayrımı bulunmaktadır. Devlet yayıncılığı modelinde iletişim tekeli yalnız ve yalnızca devletin elindedir. Doğrudan siyasal erkin irade ve denetimine bağlı olarak yayın yapılmaktadır. Bu anlamda, yayınların tarafsızlığından, yayın kuruluşlarının özerkliği ya da bağımsızlığından söz edilemez; siyasal erkin resmi görüşü dışında yayın yapılması söz konusu olamaz. “Kamu yayıncılığından söz edilirken ise daha çok örgütlü toplumlardaki sivil yapılanmaların, kamu yararı doğrultusunda yürüttükleri yayınların anlaşılması gerekir. Belediyelerin, sendikaların, derneklerin, vakıfların kamu yararı amacıyla, toplumu belirli konularda bilgilendirmek, eğitmek, katılımı sağlamak üzere yaptıkları yayınlar kamu yayıncılığı kapsamında değerlendirilmelidir.”³⁰ Tecimsel yayıncılıkta ise, yayıncılık anlayışı kar noktası üzerinde yoğunlaşmakta; yayınlar içerik ve biçimsel açıdan kar düşüncesi güdülerek yapılandırılmaktadır. Bu türden yayıncılığın hedef kitlesi müşteri tanımını taşımaktadır hiç kuşkusuz ve müşteri her zaman için haklıdır sözü geçerlidir. Tecimsel kuruluşlar kar amacıyla kurulur ve işletilirler, yayın politikalarını kazanç beklentisiyle düzenlerler. Ancak günümüzde, herkes yanlış bir biçimde “özel televizyonlar” deyimini kullanmaktadır. Kastedilen özel girişim yayıncılığıdır. Ancak, burada üzerinde durulması gereken nokta tecimsel yayın kuruluşlarının ticari oldukları, diğer ticari şirketler gibi serbest oldukları, dilediklerini biçimde yayın yapabilecekleri kanısıdır. Bu yanlış bir kanıdır. Prof.Dr.Tayfun Akgüner, “Dizginlenemeyen İletişimin Hukuksal Karabasanı” başlıklı bildirisinde konuya açıklık getirmektedir: “3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun (4)’üncü maddesi, tecimsel ya da ticari televizyon ve kamu hizmeti televizyon ayrımı yapılmadan açıkça Türkiye’de tüm radyo, televizyon yayınlarının ‘Kamu Hizmeti’ anlayışı içinde yapılacağını söylüyor. Peki, o halde tecimsel televizyonların, bugün Türkiye’de, kamu hizmeti anlayışı içinde yayın yaptığını söyleyebilir miyiz?”³¹ Söylemek isteriz, ancak özellikle tecimsel yayın kuruluşlarında reklamların ön planda geldiği bir gerçek. Bir özel kuruluş için reklamların önemini yadsıyamayız; yine de toplumun ortak

çıklarlarını gözeten, bu gereksinimi dikkate alacak bir biçimde ve yürürlükte olan mevzuat ilkelerine uygun yayın yapılması gerekmektedir.

Bu bağlamda, “özel” yayıncılık “devlet yayıncılığının” karşıtı değildir; yapılan, açıkca tecimsel yayıncılıktır, kar amacıyla yapılmaktadır. Tecimsel yayıncılığın karşısında ise kamu hizmeti yayıncılığı anlayışı yer almaktadır. Bu çerçevede ele alındığında, kamu hizmeti yayıncılığı modeli, tecimsel yayıncılık, kamu yayıncılığı, devlet yayıncılığı dışında sui generis bir yayın türü rejimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığının politikasını, demokratik ilkeler doğrultusunda tarafsızlık, siyaset üstü yayıncılık niteliğinin temel alınması, halkın eğitim, kültür gibi, doğru ve tarafsız haber alma hakkı gibi ulusal birlik ve bütünlüğün korunup geliştirilmesi gibi beklentileri karşılamak üzere ölçütler oluşturmaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığının temel işlevleri arasında yurttaşların temel hak ve özgürlüklerinden olabildiğince yararlanmak üzere bilinçlendirilmesi, devletin maddi ya da teknik olanaksızlıklar nedeniyle eğitim-kültür hizmetlerini götüremediği yörelere bu hizmetleri yayın yoluyla ulaştırılması, temel pratik bilgilerin taşınması ile toplumsal yaşamın kolaylaştırılması, güzelduyusal değerlerin, beğeni düzeyinin yükseltilmesi gibi toplumsal amaçlı hizmetler sayılabilir. Bu anlamda, kamu hizmeti yayıncılığında hedef kitlenin “yurttaş” olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Bu düzeyde, demokrasiye ilişkin kimi soruların sorulması ve yanıtlanması sorunu ortaya çıkmakta: Kamu hizmeti modeli canlandırılrsa ve genişletilse demokrasiyle ilintili kimi geleneksel inançları güçlü kılar mı? Demokrasinin ilkeleri ve işleyiş kuralları üzerine düşündüklerimizi kökten değiştirebilir mi? Demokrasinin yararları ve sınırları nasıl belirlenmelidir?

Kamu hizmeti yayıncılığı yapan televizyonlar, “hayırlı bir iş” yapan kitle iletişim araçları niteliğiyle görüldüğü sürece etkili olamazlar; elbette toplumun ayrımsız her kesimine hizmet vermek ana amaçları olmalı; bunun yanı sıra bilgi, kültür dağıtmalı, eleştiri ve deney ortamı yaratmalıdırlar. “Özünden değiştirilmiş bir kamu hizmeti modeli farklı yaşam biçimleri, beğeniler, görüşler arasında uyumlu bir birlik oluşmasına, ne despotik devletler ne de pazar güçleri tarafından yönetilen yurttaş çoğunluğunun siyasal güç kazanmasına yardımcı olmalıdır.”³² Kamu hizmeti modeli bireylere çok ayrı görüşler ulaştırarak, çok katmanlı anayasal devletlerin çerçevesinde bireylerin demokratik biçimde yaşamını olanaklı kılmalıdır.

Ancak bilgi edinme özgürlüğünün ve demokratik biçemlerin birincil özelliği bireylerin çoğunluğunu en azından ilgilendiren konularda alınan kararların onaylanmasını sağlamak yolundaki geleneksel görüş artık geçerliliğini yitirmiş durumda. Günümüz demokrasisinin bilgili, eğitilmiş bireylere gereksinim duyduğu yadsınamaz bir gerçek. Bireyler ayrı, değişik düşünce kaynaklarına açık ve eşit bir biçimde erişebilirlerse, usçul, “aklı başında” anlaşılabilirler. James Madison’un da dediği gibi “Halkın bilgili olmadığı ya da bilgi alacak kaynaklara sahip olmadığı bir halk yönetimi olsa olsa bir komedinin ya da trajedinin, belki de ikisinin birden, önsözü olabilir. Bilgi her zaman cehaleti yönetir: Kendi kendisi yönetmek isteyen bir halkın da kendisini bilgiden gelen güçle donatması şarttır.”³³

Ancak yine de tam anlamıyla tam bir demokratik iletişim sistemi olma yolundaki televizyon ve beraberinde getirdiği yeni iletişim teknolojileri “aşırı bilgi yüklenmesi”ne yol açmaktadır. Öyle ki yediden yetmişe hepimiz şaşkına dönmüş durumdayız; hiç sonu gelmeyecek gibi görünen bilgi sağanağına, bilgi tipisine tutulmuş gibiyiz adeta. Baudrillard’ın da belirttiği gibi ³⁴, çağcıl bir “üst-gerçek” kimliğine bürünmüş iletişim evreninde yaşıyoruz: Dört bir yanımızı düzgülenmiş iletiler sarmalıyor ve bu sarmala takılmış bizler özgürce yüzen imgelerin altında gömülü kalıyoruz. Evren dev bir ekran, dünya en üst gerçeklikle tıka basa dolu, birey artık ne istediğini bile bilmiyor. Her birimiz birer şizofren olup çıkıyoruz: Her şeye açığız, her zaman şaşkınız. Çocuklar gibi “Evet” ya “Hayır” diyebilen “kitle”lere indirgenmiş bireyleriz.... Neden mi? Çünkü televizyon, insanı ve sahip olması gereken değerleri yok ediyor. Öyle ki, televizyon başına kurulan insan da artık uzaktan kumandalı ve programlanabiliyor. Hiç kuşku yok, “Televizyonun kitleleri uzaktan yönlendirdiği, insan(lar)ın bilincinde ve duyarlığında derin yaralar açtığı bir dünyada yaşıyoruz”³⁵

Seçeneklerin çoğalması, bireye seçim hakkının verilmesi, neyi izleyip neyi izlemeyeceği kararının bireye bırakılması düşünülenin tam tersine televizyonun gücünü pekiştirmek yerine aslında azaltıyor. Kanal sayıları günden güne artıyor, doğru.

Hatta Star Digital, Digiturk gibi sayısal televizyonlar günlük yaşantımızdadır artık: İzlemeye alışık olmadığımız bir yığın izlenince alışkanlıklarımızı alt üst ediyor kimi zaman değiştiriyor, bir de bakıyoruz ki bir zamanlar nefret ettiğimiz gösteri (show) izlenceleri, magazin izlencelerini yayınladığı günleri sayar olmuşuz. Kimilerimiz de daha bilinçli: “Kendini kurtarıyor”, o aptal kutusunun önünde saatlerini harcamıyor, aynı türden aynı izlekleri işleyen izlencelerle can sıkıntısından dem vurmaz, huzursuz bir biçimde kanaldan kanala dolaşmaktan yorgun düşmüş bir izleyici kitlesinin üyesi olmak yerine derinlemesine

düşünme kültürünü öldürmez: Kitap okur... Ancak şu da bir gerçek: Çoğu zaman bu savaşı televizyon ekranı, resim ve resim altı kazanıyor çünkü telekolikler yayımlanan kültür izlencelerinden etkilenecek okuyacağı yapıtı seçebilmekte. Bunun için kütüphane kütüphane, kitapçı kitapçı gezmesine gerek kalmaz, kendisine sunulan kimi zaman yapıtın yazarıyla yapılan tanıtım buna yeter; geriye, gidip yapıtı satın almak kalır ya da internetten “tıklamak”. Çünkü demokrasi denilen şey, bireye, iyi kararları garantilemez, bu kararların niteliğini yargılama ya da yeniden değerlendirme olanağını verir, bu hakkı bireye tanır. Demek ki, demokrasi, toplumsal edimcilerin özgürce oluşma ve eylemde bulunmasını sağlar. “Toplumsal edimciler, ancak kişisel ve kolektif hakların içselleştirilmiş bilinci, çıkar ve fikirlerin çoğulluğu, özellikle de egemen olanlarla egemenlik altındakiler arasındaki çatışmalar ve bir de, ortak kültürel yönelimler karşısında tek tek herkesin sorumluluğu bağdaştırdığı takdirde varolabilir”³⁶

Bu anlamda kitle iletişim araçlarının ve kitle iletişiminin gücü, demokratik düzende, demokratik bilince erişmiş bireye demokratik bilginin anında aktarılması ve böylelikle demokratik kurumların ve ilişkilerin gelişmesine ve yaygınlaşmasına sağladığı yararda aranmakta ve gösterilmektedir; bu güç bilgilendirme gücüdür kimilerince, etkileme gücü değil. Oysa, kitle iletişim araçları çoğulcu demokrasi ve fırsat eşitliği anlayışının düşmanıdır; evimizdeki televizyon aygıtı “Matrix” in daha da ötesi “Matrix Reload”in ta kendisidir ne yazık ki.

Kitle iletişim araçlarının bilgilendirme gücünü bireyin bilgilendirmesini görev edinen “saydam yönetimler”de aramak gereklidir. “Demokratik düzenlerde, siyasal gücün bireyden saklayacağı bir şey olamayacağı kabul edildiği için, günümüzde, ‘demokrasi’ ile ‘saydam yönetim-güneş ışığında yönetim’ neredeyse eş anlamdadır.”³⁷ Söz konusu saydam yönetim, bilgilenmiş toplumun özü sayılan ve bu yönetim sisteminin olmazsa olmaz koşulu niteliğindeki bireyin kendisine ya da başkasına ilişkin bilgileri ilgili yönetsel güçten almak hakkı biçiminde tanımlanan bireysel bilgilenme hakkının işlerliğini sağlamaktadır. Bu bağlamda, bilgilenme doğrudan demokrasi sistemidir ve bu süreç içerisinde yaratılan bilgilenmiş birey, yaptığı “kendince” sağlıklı seçimlerle bir anlamda siyasal ve demokratik katılımcıdır. Bilgilenmiş bireyin kendine tanınan bireysel bilgilenme hakkı ayrıca kitle iletişim araçları düzeyinde, “haberci”ye haber kaynağına ulaşmak hakkını vermektedir. Bu doğrultuda, kitle iletişim araçları aracılığıyla özgür, doğru, çok yönlü, saptırılmamış bilgi ve haber dolaşımının oluşturduğu toplumsal bilgilenme süreci bilgilenmiş toplumu yaratmaktadır

hiç kuşkusuz. Çoğulcu, uzlaşmaya dayanan demokratik yaşamın işleyebilmesi için en önemli etkenlerden biridir çok yönlü bilgi dolaşımı.

Burada önemle altını çizmek istediğimiz olgu, bireyin bilgilenmesi kavramının gelişigüzel olgular, haberlerle donatılması anlamına gelmediğidir. Bilgilenmiş birey çok yönlü, gerçek, saptırılmamış bilgiyle donanmış kişidir. Bu bilgiler kapsamında kendince karar verebilen ve aldığı kararlarla yönetsel ve siyasal işleyiş düzenine katkıda bulunabilen kişidir.

Çoğulcu, uzlaşmacı ve hukuksal biçimlere uygun, dönüşümcü bir siyasal sistem tanımıyla belirleyebileceğimiz demokrasi ve buna bağlı olarak demokratik düzende bilgilenme her türden, her nitelikte görüş, bilgi, yorum ve haberin özgürce dolaşımına bağlıdır. Özgür bilgi dolaşımı sağlanamayan toplumlarda ise birey yanlış bilgilendirilerek, gerçekleri öğrenmesi engellenerek aldatılmış bir toplumun üyesi konumunda bulur kendini. Özgür, çok yönlü, gerçek, saptırılmamış bilgi dolaşımının yaygınlaştırılması bilgilenme sürecini ve bu sürecin sonunda bilgilenmiş toplumun oluşumunu hızlandırabilir.

Siyasal gücün üstlenmekle yükümlü kılındığı zorunluluklar kapsamında bu anlamda, en önemli zorunluluk söz konusu bilgi dolaşımının saptırılmasını önlemektir. Ancak, kitle iletişim araçlarındaki hızla gelişen ve de değişen teknik olanaklar; teknik olanakların büyük harcamalar gerektirmesi sonucu iletişim araçları büyük sermaye guruplarının eline geçmiştir günümüzde. Yıllar önce bilgi üretenlerin yönetiminde bulunan kitle iletişim araçları günümüzde artık “finans müdürleriyle”, yönetilmektedir. Burada, reklamverenler etkisi, tekelleşme, anamalin siyasal güçle karşılıklı çıkar ilişkisi, haber kaynağına ulaşmayı engelleyen yönetsel güçler, yazı işlerine uygulanan baskıları da göz ardı etmemek gereklidir.

Görsel-işitsel kitle iletişim aracı televizyonun en büyük yararı bizlere çevremizde, ülkemizde, tüm dünyadaki gelişmeleri sanki kendi yaşamımızın bir parçalarıymış gibi yansıtan ve izleme olanağı veren “resimler” sunabilmesidir. Bu anlamda, çok yaygın bir araç niteliğindeki televizyonun büyük bir bilgi kaynağı özelliğini kanıtlayan araştırmalar bulunmaktadır: “[Bir] araştırma şirketinin ‘ülkede olanları bilmenize ve anlamanıza en fazla yardımcı olan araç hangisidir’ sorusuna halkın %56’sı ‘televizyon’ yanıtını vermiştir.”³⁸ Bu oran günümüzde belki de daha da artmıştır hiç kuşkusuz. Bilgi, katılım oluşumunun olmazsa olmaz koşuludur. Ancak televizyon aracılığıyla verilecek bilginin çok iyi değerlendirilmesi zorunluluğunun önemi yadsınamaz. Bu doğrultuda, televizyon “iyi değerlendirilmiş bilgi” temellerine dayandırılan demokrasi üzerinde üç önemli etkene sahiptir: Televizyonun olası

etkisi; televizyonun bilgi aracı olarak barındırdığı nitelikler ve “televizyon aygıtının düğmesine basarak kapatabiliriz ancak ya beynimiz? sorusuna bulunması gereken yanıt.

Kamu eskiye oranla olaylara, olgulara karşı daha hassas davranmaktadır. Kitle iletişim araçları ve de televizyonun bu nedenle duyarlı olması gerekmektedir. Demokrasinin gerçek anlamda işleyebilmesi herşeyden önce yönetenler ve kitle iletişim araçları arasında tam bir etkileşime bağlıdır. Demokrasilerin yaşayabilmesi için, düşüncelerin başkalarına iletilmesini sağlayan ve düşünce özgürlüğünü kullanabilmeye yarayan radyo ve özellikle televizyonla haberleşmede düşünce özgürlüğünün özünü doğru değerlendirmelidir. Yönetim kademelerince kamuya, halka bir başka deyişle duyurmak istemeyecekleri bilgileri öğrenmek ve bu bilgileri geniş halk kitlelerine yaymak kitle iletişim araçlarının görevi olmalıdır. Halk öğrenmek istediği her konuda bilgilendirilmek hakkına sahiptir ve bilgilendirilmelidir. Ancak, bilgilendirme ve yönlendirme süreçlerinin etkin ve etkili bir biçimde işleyebilmesi iyi eğitilmiş, iyi bilgilendirilmiş bireylere gereksinimi zorunlu kılmaktadır. Demokratik yaşamın yerleşebilmesinde öncülük ettiği düşüncesi yaygınlaşan televizyon, dünya üzerindeki tüm önemli bilgileri toplayan ve dağıtan bir konumdadır. Bu arada, bilgilerin akışındaki en küçük bir dengesizliğin geleceğimizi etkileyeceği gerçeği kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

Televizyonun bilgilendirmenin yanı sıra ilgiyi başka yöne çekme işlevi de bulunmaktadır. Ancak bu işleviyle günümüzde televizyon, bireylerin gösteri dünyasıyla, eğlence dünyasıyla daha fazla ilgilenmelerine, yaşamın gerçeklerine karşı ilgisiz kalmalarının nedeni sayılmaktadır. Bir televizyon kuruluşunun izlenince siyasasında yer alan izlencelerin bilgilendirme ve eğitime özellikleri eğlendirme özelliği içinde yitip gitmektedir. Öyle ki, özellikle akşam saatlerinde yayınlanan haber izlencelerindeki görüntülerin gerçek yaşamın kesitlerinden mi yoksa bir tiyatro yapıtından mı olduğu kestirilememektedir, dipyüzeydeki ezgi, ekrana yansıyan görüntüler, dipsesle verilen yorumlar izleyiciyi şaşırtmakta ve düş ile gerçek arasındaki ayrımın görmesini engellemektedir.

Televizyon, ayrıca yönlendirme işleviyle, bir şiddet olayını, bir savaşı, bir suikasti her hangi bir kitle iletişim aracından daha can alıcı bir biçimde sunar: Cezaevleri Operasyonu’nda parmaklara zincirlenerek kendini yakması örgüt başı tarafından emredilen ve ateşten bir topa dönüşen tutuklu kızın görüntüleri belleklerimizden henüz silinmemiştir. Televizyon, olayların arkasındaki nedenleri göz ardı eder ve bireyleri olaylara, olgulara karşı istediği gibi yönlendirir. Oysa, önemli olan bizce sorumlu kişilerin ve böylesi olayların önlenmesi için

ne yapılması gerektiğinin bireylere aktarılmasıdır; böylece televizyon bilgilendirme işlevini yönlendirme işlevini gerçekleştiremeden yerine getirebilir.

Sonuçta, televizyon-demokrasi ilintisi çerçevesinde, radyo ve yazılı basından daha güçlü bir konuma yerleşen televizyon, bireylere dünyada neler olup bittiğini öğrenmelerine olanak verdiği için demokrasinin gelişiminde ve işlerliğinde önemli bir araçtır. Katılımcı demokrasi ve kamunun yönetsel erk üzerinde etkili olmaları açısından gerekli bir araçtır televizyon. Ancak, günümüzde yaşanan sorun televizyonun demokrasiyle bağdaşmayan bir yapı sergilediğidir. Oysa, *iletişimin demokratikleşmesi*; bireyin, iletişimin salt bir nesnesi değil, etkin bir ortağı olduğu; ileti çeşitliliğinin arttığı; iletişimde toplumsal temsil ile katılımın hem nitelik hem de kapsam olarak geliştiği bir süreç olarak tanımlanabilir.³⁹ Bu nedenle, Bilgilendirme işlevinin yerine uyuşturma işlevini yeğleyen televizyonun ve televizyon izlencelerinin bireylerin kişisel, toplumsal ve siyasal durumlarını göz ardı edilmeksizin hazırlanması gerekmektedir. İyi-bilgilendirilmiş/kötü-bilgilendirilmiş birey ayırımına son veren bir siyasa izlenmelidir. Çünkü bizler her ne kadar günümüzün büyük bir bölümünü televizyon ekranı karşısında geçirecek de sonuçta çoğumuz pek çok konuda bilgiden yoksun sayıldığımızı kimileyin ise tam bir aymazlık içinde boğulduğumuzu kendi kendimizi itiraf eder olduk. Her gün bilgi bombardımanına tutulsak bile, bu bilgilerden yararlanamıyoruz, kimileyin, bu bilgileri değersiz buluyoruz. Neden dersiniz? Çünkü bu bilgiler bizleri güdülemekten çok uzak! Çünkü bu bilgiler, bu türden bir bilgilenme bizlerin toplumsal açıdan sorumluluk duymamıza yeterli değil, bizleri harekete geçirebilecek nitelikte hiç değil. Çünkü bizler bu bilgilendirme sürecinden sonra, üzerimize düşeni yapmak için gerekli olanakları bulamıyoruz. İşte, bu anlamda da televizyon dünyaya açılan bir pencere, “dünya üzerinde yansıyan bir pencere” olmaktan çok “ışığı kıran bir pencere” işlevi görmekte ne yazık ki!

Demokrasinin işleyebilmesi için bireyin çok iyi bilgilendirilmesi koşuluna bağlı olarak demokrasi kuralları kitle iletişim araçları için kendi sözceme bir başka deyişle “(...) sözceleri, [tümce ya da birbirini izleyen tümceler bütünü], belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi”⁴⁰ doğrultusunda biçimlenmektedir. Bu anlamda, “öz” kamu hizmeti yayıncılığı yapan televizyonlar kadar “kamu” hizmeti yayıncılığı yapmakla yükümlü tecimsel televizyonlara da halkı bilgilendirmek, eğitmek konusunda büyük sorumluluklar düşmektedir inancındayız. Gerçekten de, Avrupa’da kamu televizyonları ve özel televizyonların durumu üzerine yapılan en yeni araştırmalar kamusal televizyon kanallarının yaşadığı tecimsel sapmaları açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Deregülasyon işlemi sonucunda, izleyici çok

daha fazla benzer sayıdaki kanalların sunduğu geniş bir seçim karşısında bulur kendini. Bu sonucu ulaşabilmek için söz konusu inceleme, Avrupa'daki televizyon kanallarını, bir kanalın izlençe düzenini tanımlayabilen iki ana karşıtlıktan yola çıkarak belirli bir sınıflandırmaya gitmiştir: Bilgilendirmek/eğlendirmek ve “eldeki, yaygın (stock)” izlenceler (sinema filmleri, bilim kurgu televizyon filmleri, çizgi filmler, belgeseller, müzik klipleri, eğitici programlar) yayınlamak / ”değişken (flux)” izlenceler (oyunlar, haberler, magazin programları...) sunmak. İnceleme bu anlamda altı ayrı kategori saptamaktadır:

Özellikle tekel ya da baskın konumunda bulunan kamusal kanallardan oluşan “ilkil kanallar”; özel televizyonlar rekabete zorlanan ve kamu hizmeti mantığı ile tecimsel mantık (izleyici kitlesinin artırılması ya da harcamaların azaltılması) arasında kalan kamusal televizyon kanallarının oluşturduğu “genel yayın kanalları”; yeni kurulan ve özellikle ABD'den getirtilen izlenceleri yayınlayan çoğunlukla özel televizyonlardan oluşan “Amerikan yayın kanalları”; eğlence üzerine odaklanmış bir izlençe düzeniyle, kamusal televizyon kanallarını birdenbire altüst eden “savaşçı kanallar”; çok fazla sayıda bulunmayan, ulusal kültürel mirasın korunmasını ve gelişmesini hedefleyen “kültürel yayın kanalları”; belirli sayıdaki “eğitim kanalları”.⁴¹

Bu durumda, başlıca kamusal televizyon kanalları, bir yandan para getiren izlenceler (eğlence, bilim kurgu izlenceleri), öte yandan çok zor kar getiren izlenceler (bilgilendirici, eğitici izlenceler...) sunarak “kamu hizmeti izlençe düzeni”ni oturtmak zorundadır. Kamusal televizyon kanallarının amacı demek ki kar etmek değil, “toplumsal bağ”ı, kültürel ya da siyasal bağı kurmaktır. Sektörün tecimsel televizyon kanallarına açılmasından sonra, kamusal televizyon kanallarının izlençe düzenindeki değişim-dönüşümden kaynaklanan bir sorun ortaya çıkmıştır. Kamusal televizyon kanallarının izlençe düzenlerindeki stratejinin gelişimini gözden geçirecek olursak, bir televizyon kanalının üç ana işleviyle, eğitmek, bilgilendirmek ve eğlendirmek, bağlantılı olarak yaşanan değişikliklerinin bir sentezini yapmak olanaklı görünmektedir. Bu doğrultuda, özel bir televizyon kanalıyla kamusal bir televizyon kanalı arasında gözlemlenen öncelikler farklıdır hatta birbirine karşıttır: Şöyle ki özel televizyon kanalı öncelikle eğlendirmek amaçladır; öncelikleri arasında bilgilendirmek ikinci sırada, eğitmek son sırada gelmektedir. Kamusal televizyon kanalında ise, eğitmek ilk sırada yer alır, bilgilendirmek ve eğlendirmek sonra gelir.⁴²

Bu nedenle bizce, tecimsel televizyonların tek belirleyicisi izlenme raporları, reklamverenlere bağımlılıkları yaratıcılığı sınırladığından, çok geç kalmadan tecimsel

televizyonlar gerçek anlamda “kamu” hizmeti yayıncılığı anlayışını benimsemelidir. İzleyici kitlesinin arttırılması yerine izlencelerin niteliğinin arttırılması yeğlenmelidir; bir süre sonra izleyici sayısında artışa da yol açacaktır hiç kuşkusuz! Televizyon yayıncılığının demokratik düzlemde önemi, profesyonel anlamda genelgeçer yayın siyasetlerle günü kurtarmak değil, kalıcı ve nitelikli izlenim modelleri oluşturmakta yatar. Televizyonun yine daha demokratik bir görünümle profesyonel olmayan bireylerce kullanılması görüşü günümüzde halen geçerlidir: Bireyler kendilerini yansıtan izlenceleri oluşturmak istemektedir. Çünkü Brian Groombridge’in dediği gibi, “İnsanlar televizyondur”⁴³. Son olarak, televizyon gücü katılımcı demokrasi adına kullanılmalıdır. Tarafsız bir görünüme sahip olması gereken televizyonun daha etkin bir biçimde toplumun gelişimi, bilgilendirilmesi ve eğitimi için kullanılması, kültür içinde alternatif kültürler, toplum içinde alternatif toplumların yaratımı için gereklidir. Demokratik bir ortam içinde yer almak için, hukuk devletinin olmazsa olmaz koşulu demokrasinin tam olarak işlerlik kazanabilmesi için “demokratikleşmiş” bir televizyona sahip olmak hakkı, toplumun tüm bireyelerine tanınması gereken önceliktir, haktır.

İster “Öz” kamu hizmeti yayıncılığı olsun ister “Kamu” hizmeti yayıncılığı olsun, tüm televizyon kuruluşları kamusal yayıncılık düzeyinde, kamu hizmeti vermeye yönelik, kamu yararı amacını güden, halkı eğitmeye, bilgilendirmeye, aydınlatmaya, yönetenlerle yönetenler arasında etkili ve etkin bir bağ kurmaya, halkın yayıncılığa katılmasını sağlamaya yönelik, çokseslilik ve çoğulculuk anlayışı çerçevesinde, genel anlamda “KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI” gerçekleştirmelidirler. Demokratikleşmeye ivme kazandırmanın tek yolu budur. “Katılım”, Toktamış Ateş’in demokrasiyi tanımladığı tek sözcük! : “Gerçekten bence demokrasi, ‘kişilerin, grupların, sınıfların vb. kendilerini ilgilendiren, ya da ilgilendirebilecek konularda alınacak kararların oluşumuna KATILMA’larıdır.”⁴⁴ diyor Toktamış Ateş.

Bu bağlamda, kitle iletişim araçlarının etkilerinin yeniden gözden geçirilmesinde yarar görmekteyiz. Kitle iletişim araçlarının etkileri tartışılırken sanırız temel sorun bir şeyin nasıl görüldüğü sorusu ve bu sorunun özünde bu şeyin kitle iletişim araçlarında nasıl yansıtıldığı sorusudur. Kamuoyu ve kitle iletişim araçları arasındaki bağlantının, ilişkinin betimlemesi, E. Noelle-Neumann’ının “suskunluk sarmalı kuramı”nın açıklanmasından geçmektedir. “Suskunluk sarmalı, anonim bir toplumda-tıpkı sosyal psikologlar tarafından araştırılan gruplar gibi- bağlılığın, değerler ve hedefler üzerindeki yeterli bir anlaşma düzeyi aracılığıyla sürekli olarak sağlanmak zorunda olduğu varsayımı üzerine kuruludur.”⁴⁵ Bu kuramın, kitle iletişim araçlarının etkileriyle ilgili sorular açısından taşıdığı yan anlamlar nelerdir? Birey, bilgilenmek için kendi deneyim alanı içinde doğrudan gözlemde bulunduğu gibi, kitle iletişim

araçlarının gözleri aracılığıyla da dolaylı açıdan gözlemde bulunmaktadır. Kendi yaşamı ve kişisel deneyimleriyle ilintili olmayan her türlü konuda birey, kitle iletişim araçlarına başvurarak kesin izlenimler elde etme yoluna gitmektedir. Çünkü kitle iletişim araçları, bilindiği gibi, halka, kamuoyuna, iletiler ve simgeler ileten bir düzenek oluşturur. Kitle iletişim araçlarının en önemli işlevleri arasında, bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşlamak bulunmaktadır.

Demokratik öğretilere göre, kitle iletişim araçları bağımsızdır! Ve kendi gerçeğini bulmaya ve halka, toplumun tüm bireylerine duyurmaya adanmıştır bu gerçeği. Bu doğrultuda kitle iletişim araçları, dünyada olup bitenleri yalnızca güç odaklarının istediği biçimde veremez, vermemelidir de!⁴⁶ Oysa, yaşadığımız gerçek bambaşka: “Bir ileti kirlenmesiyle karşı karşıya kaldığımız, hiç kuşkusuz yadsınamaz bir gerçeklik” tir. Hangi iletiye, hangi habere inanacağımızı bilemez durumdayız: Haberler, kaynaklarından denetlenmiyor, doğru mu, yanlış mı, söylenti mi belli bile değil. Sözde haber programlarında kan bol bol sergileniyor; karı-koca kavgası, falcı tokatlaşması gösteriliyor.⁴⁷

Acı gerçek, demokrasiyi, özdenetim, özgürlük, özerklik gibi daha nice kavramları halen algılayamadığımız, kavrayamadığımız olsa gerek. Neden mi dersiniz? Çünkü çoğumuz, özçakar kavramını abartılı bir biçimde ne yazık ki benimsemiş durumdayız ve kitle iletişim araçlarının günümüzde içinde bulunduğu koşulları sanki artık kanıksamış gibiyiz.

Kitle iletişim araçları tarafından yönlendirilen bu “kanı donmuş” kitleye öyleyse nasıl seslenmeli? Bu kitleye, topluluk diyebilmemiz olanaklı mıdır günümüzde? Gerçekte, yakınlık ilişkileri ve ortak yaşam biçimi duygusu yok olmamıştır henüz. Ancak, ortak bir kader paylaşma duygusu yitmiştir. Topluluğun bu türden değişiminde Mac Luhan’ın sözünü anımsayalım: “İleti, araçtır”. Léo Scheer’in de dediği gibi, toplumsal olanla matematiksel bir işlem yapabilseydik, denklemin arkasında “ileti=araç” ve yine denklemin arkasında saklanan “araç=kitle” ve “ileti=kitle” eşitlikleri bulurduk. Siyasal düzlemde demek ki, olası ileti, yalnızca kitlenin kendisidir.⁴⁸ Öyle ki, ileti aktarımında televizyonu bir araç işleviyle kullandığımızda, aktarılan tek şey televizyondan başka bir şey değildir. Sanal uygarlığın tüm sorunlarını çözebilmesi, iletinin, bağımsızlığını kazanabilmesi için, bir simge olmasına ve öyle “dimdik ayakları üzerinde durmasına” bağlıdır.

Bu durumda, televizyonun egemenliği tehlikededir demek yanlış olmaz. Nesnelere anlamlarını veren söz konusu içkin düzenin sarsılması, depremin merkezidir gerçekte. Siyasanın uğradığı sismik sarsıntı, toplumsal katmanların tektoniğinde gerçekleşen önemli yer değişimlerinin yüzeydeki etkisidir. Bu da yalnızca siyasa adamlarının değil iletişim alanında söz sahibi olmayı düşleyen herkesin ilgilenmesi gereken bir sorundur bizce.

Ortak sunum, bu bağlamda, üç tür temel üzerine kurulmuştur. İlk temel topluluktan kaynaklanmaktadır. Guruplara, birlikte, aynı göndergelere doğru eğilmelerini olanaklı kılar. Bir tiyatro salonunda, bir stadyumda, bir sinema salonunda olduğu gibi bir gösteriden, ilahlaştırılan yıldızların oluşumundan doğan her şeyi yapılandırır bu ilk temel. İkinci temel, hücreye ilişkindir. İster dar isterse geniş olsun, hücre kavramı, çetelere, ailelere ortak bir yaşam biçimi sunar. Kitle iletişim araçlarından kaynaklanan her şeyi yapılandırır, eskiden bireylerin radyo başında ya da günümüzde televizyon karşısında toplanmaları gibi. Üçüncü temel ise, bireyler arasındaki alışverişlerde bir örnek kalıp sunar. Telefon ağları, bilişim ağları, çokortamlı kitle iletişim araçları gibi, simgelerin değiştirimine ilişkin herşeyi yapılandırır. Çeşitli dillerin bulunduğu metni, örgüyü oluşturur. Söz konusu katmanların devinimleri aynı yönde yer aldığı sürece, her tür ekinin, her tür ideolojinin gerçek temel oluşturucusu simgenin içinde yüksek bir gerilime rastlanmaz. Bu da belleklerimizde nesnelere ve anlamlarını, ya da televizyon diliyle söylersek “gerçek”i ve “sanal”ı bir arada barındırır.

Gerçek olmayan, “sanal” toplumu ayakta tutan üç sütun bulunmaktadır Léo Scheer’e göre. İlişkiler, ağlar toplumunda, simgelerin büründüğü yeni düzenin toplumsal nitelikli ağırlık merkezi, televizyon olayında görüldüğü gibi, eğer kitleyse, simgelerin dış görünüşünü, mimarisi ve uygarlığı sözünü ettiğimiz üç yeni gücün karşılaşmasına bağlıdır. Bu üç yeni güç, baskı gurupları, sanayileşmiş kurum ve kuruluşlar ve uzmanlaşmış kişilerin oluşturduğu çetelerdir: İletişim çetesi, bilgi çetesi ve değiştirim çetesi gibi.⁴⁹

Sanal toplum ve bu toplumu yaşatan üç ana güç, üç tür çete üzerinde biraz duralım, ne dersiniz? İletişim çetesi, kitle iletişim araçlarının ve görsel-işitselin düzenidir. Çetenin oluşturucuları, son anlatım biçimi sayılan iletiyi olduğu şekliyle korurlar. Bu düzenin televizyona ilişkin çekirdeğinde, kurgu alanında olduğu kadar ortak büyüleme alanında da yazan, yaratan, besteleyen herkes birleşir: sinemacılar, yazarlar, sanatçılar, reklamcılar, halkla ilişkilerciler ve diğer uzmanlaşmış iletişimciler... Kurgu kişilikten, yıldız, kahraman televizyon gibi tapınç ve ilahlaştırma işlevi gören bu aygıttan kaçamayacağına göre,

iletişimcilerin çetesi, bu aygıtı sürekli olarak beslemeli ve zeka ve yaratıcı kapasiteleri yayın noktasında yoğunlaştırmalıdır.

Bilgi çetesinin oluşturucuları üretici işleve dayanır ve çiftçinin ya da sanatçının yerini alırlar. Kurdukları düzen, postkapitalist büyük, güçlü örgütlere, IBM ve Microsoft gibi, değin yayılır. Kültürler aşırı, uluslar aşırı bir toplumun doğuşunu sağlayan evrensel bir anlaşmaya imza atmışlardır sanki. Onlar için değerli olan bilginin üretici niteliğinden elde ettiği sihirli bir kapasitedir. Deregülasyon olarak adlandırılanın şampiyonudur bilgi çetesi. Dayanakları iletişimin ekonomik mantığıdır; bu nedenle iletişim çetesi içinde yer alabilseler de bilgi çetesinin oluşturucularının üstlendikleri görsel-işitsel görev, mesleklerinde daha ağır basmaktadır. Üçüncü ve son çeteye gelince; değiştirim çetesi stratejik bilginin güvenli ve hızlı iletiminden doğan gereksinimle ortaya çıkmıştır. Değiştirim çetesinde bir savaşçının düşleri beslenir: “Bu bizim son ordumuzdur, ona dokunmayın!” der gibidir değiştirim çetesindekiler.

Halk bu üç düzeni yaşamının oluşturucu simgesiyle tanımlayabilir: Bu bir televizyon aygıtıdır, bir bilgisayar ya da bir telefon, bir başka deyişle iletinin başdurağı. Böylece söz konusu üç düzen üç ayrı toplumsal biçimi yansıtmaktadır: İletişim toplumu, bilgi toplumu ve değiştirim toplumu. İşte bu üç toplumun kesişme noktasında sanal toplumun varlığı duyumsanmaktadır. Kısacası, yapısalcı bir tanımlamaya gidilecek olunursa, bu üç toplum simgelerin aktarım zincirinde zekanın dağılım biçimine göre birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin iletişim toplumunda, önerilen televizyon kanallarının sayısı arttırmak, toplum üzerindeki etkiyi değiştirmeyecektir. Burada, çelişkili bir sonuç söz konusudur: arzın arttırılması talepte azalmaya yol açmaktadır. İletişim toplumunun tekbiçime bürünmesi, özellikle reklam filmlerinin yinelenmesinden kaynaklanmaktadır. Merkezkaç bir güç gibi, bir biçimi ne kadar çok işletirseniz, ne kadar çok döndürürseniz, toplum üzerindeki etkisini arttırırsınız ancak bu etki merkezde yer alarak tek olma özelliğine erişir. Bilgi toplumunda, bir başka çelişki göze çarpmaktadır: Merkez burada edilgendir, burada zeki olan başduraktır, bilgisayardır. Yine de bu çokbiçimli zeka, kişisel anlatımın odağı, sınırsız uygulamalarının gerçekte bilgisayar düzeneklerinin algılanışı, kavranışı ve dağılımının yarattığı yarı-tekelleşme nedeniyle tekbiçimlidir. Söz konusu artık yinelemeler değil, örnek kalıplardır. Son olarak, değiştirim toplumunda ise, zekanın yeri verici ve alıcı arasındadır. Başdurak karşısında, birey, otomobil sürücüsünün zekasına benzetebileceğimiz, örneksemeli zekadan kaynaklanan kullanım kolaylığının yarattığı bir zeka örneği sergiler. Burada herşey değişebilir, simgelerin verilisinde ya da alınışında, bir başka deyişle, toplumun bütününde.

Bu üç başdurak, üç ayrı ancak aynı çizgide, merkezde birleşen uygarlığa götürmektedir bizleri. Bilgisayar, televizyon aygıtı ve telefon Amerikan, Japon ve Avrupalı “vizyon” anlayışlarını yansıtmaktadır: ⁵⁰

- 1) Bilgisayar / Birey / Bilgisayar düzenekleri (ABD)
- 2) Televizyon aygıtı / Kitle / Gösteri (Japonya)
- 3) Telefon / Topluluk / Ekin (Avrupa)

Gerçekte, izleyicinin edilgenliği, yalnızca bir alıcıdan başka bir görev üstlenmediğinin kanıtıdır. Bu “özürlü” izleyici için, yaratıcılar, kaşifler herşeyi yeniden oluşturmak, yapılandırmak zorundadırlar. Televizyonunun son durumunu özetleyen de budur: Televizyon “yeniden yapılanma”dan sorumlu gibidir. Bilişim, çağcıl düşün akımına göre, “yapıbozucu” olmakla yükümlüdür ve kitle iletişim araçlarının görevi tüm bunları sanal bir dünyada buluşturmalıdır. Sonuç olarak, eskiden olduğu gibi, makinelerin tüketim amaçlı nesnelere üretmek zorunda olduğu üretim ve arz toplumlarına karşılık, sanal toplumda tecimsel biçim egemendir.

Televizyon ve demokrasi ilintisinin temelinde yanıt aranması gereken soru öyleyse, yeni bir demokrasi anlayışı için simgenin etkili olup olmayacağı sorusudur: Sözleşme olarak demokrasi anlayışı, günümüzde yerini simge olarak demokrasi anlayışına, kavramına bırakmıştır ne de olsa. Demokrasi birdenbirelikte de işlemez, işleyemez: uzama ve zamana bağlı olarak yönetimin, işletmenin düşgücü, imgelemi kısa devre yapmıştır. Her hangi bir güç onları yakalamaya zaman bulamadan, bir şeyler bir yerde olup bitmiştir.

Bir düzgülü, bir yasanın gücüne sahip olabilir mi? Durum böyleyse, bir demokrasiden öbürünü geçmek için, toplumsal değişim düzeneklerinden, oyunun kurallarının alt-üst olmasına neden olan düzeneklerden geçmek gerekli değildir. İkisi de birbirinin çevresinde dönen ikiz yıldızlar gibi, birlikte var olabilir.

Kurum ve kurumun yerini alan kitle iletişim araçlarıyla yönlendirilmiş karşılığı arasında bileşik kaplar mı vardır, yoksa koşut yaşamlar mı sürürler? Reality show adıyla bilinen izlencelerde bu sorun ortaya çıkmıştır çoğu kez. Kayıp kişileri ya da katilleri aramak üzere, adaletin, yargının ya da polislin yerini alan bir izlencenin, tökezleyen ve amaçlarını gerçekleştiremeyen kurum üzerinde etkileri olabilir mi dersiniz? İzleyici, polislin ya da hakimlerin görevlerini yapmadıklarını izlenimine mi kapılır yoksa? Red etme olaylarını

ortaya çıkar? Ya da tam tersine bu türden izlenceler işbirliğini ya da itiraf etmeyi güçlendirici bir etkiye mi sahiptir? Gerçekte tüm bu soruların yanıtı: Hiçbiridir. Reality show kavramından doğan çelişkinin gösterdiği bu iki düzeneğin iki ayrı dünyada işlediğidir: “Gerçek” (reality) ve “gösteri” (show) arasında aynı gerçeğin geçebileceği en küçük bir kırık olsaydı, izleneceler yürümezdi. İzlenenin red edileceğinden değil etkisiz kalacağından yürümezdi. Sorunları gerçek kurumların yaptığından daha iyi çözümleyemezdi. Oysa, bu türden izlencelerin bir anlamı var: “Gerçek”ten daha etkililer, gerçeğin süzemediği ayrıntıları görme olanağı sunuyorlar, görgü tanıklarını dinleme olanağı veriyorlar. Onları yayınlayan televizyon kadar “gerçek”ten daha “gerçek” oldukları için bu tür izlenceler ilgi görmekte.

Eğer bir gün, kitle iletişim araçlarının kurduğu düzen kurumlar bütünüünün sınırlarının ötesinde siyasal gücünü gerçekleştirebilse, söz konusu kurumların eksiklerini giderme sorumluluğunu alabilse, bu girişimde, kendilerine, “gerçek demokrasi”den, daha demokratik olabilme olanağı verecek bir güce erişmeleri gerekecektir. Düşünüldüğü gibi “Demokrasi bir ütopya değildir, yetkin bir siyasal toplum yaratmak isteyen insanoğlunun bütünleyici tasarısı değildir, tüm sorunlara çözüm bulabilecek bir düzenek değildir, herkesi iş sahibi yapabilecek, [toplumun] mutluluğunu sağlayabilecek bir düzenek değildir.”⁵¹

2000’li yıllarda artık televizyon, Ortaçağ’daki kutsal betiklerin sihirli gücüne sahiptir. “Görünmek” yerini “olmak”a bırakmıştır ve tutku nesnesiz olarak tüm gücüyle artık arı tutkuya dönüşmüştür. Bu temeller üzerine kurulu topluluk ortak nitelikli hiç bir şey ortaya koymamaktadır: Bağlantı kurar ya da yer değiştirir; benzersizliği (ya da tuhaflığı?) ortadan kaldıracak, bir nesneyi, bir değeri ya da bir göndergeyi paylaşmaya çağırılmaz. İşte “ortak” olarak nitelenen de budur. Herhangi bir birey, kesin olmayan sorunsalın çocuğudur. Herhangi biridir, ancak milleti, dini, ırkı ne olursa olsun, önemli olan odur, bireyin kendisidir. Kaçamayacağı bu yaşam biçimine katılır çünkü bu yaşam biçiminde gerçekte hiç bir şey kurtarılamaz. Kendisine herşeyi yaşamayı, nesnesiz, amaçsız tutkularını bile, vaad eden “sanal demokrasi”nin belirsiz düzeninde, çözüm bulamadığı, sonu olmayan, kesin olmayan “gerçekler”le nasıl başa çıkacağını, ne yapacağını bilmez durumdadır... Bilinen ve kesin olan tek gerçek, “ (...) bir kitle iletişim aracının [televizyonun] gerçek etkisinin düşünüldüğünün tam tersi olduğudur.”⁵²

Sanal toplumların yaratılmasında ve sanal bir demokrasi anlayışının önüne geçilmesinde göz önünde bulundurulması gereken en önemli nokta bizce, televizyonun hafif yüzeyde, geçici, rüzgar gülü gibi yön değiştiren, tutarsız bir araç olarak

değerlendirilemeyeceği, toplumsal bir sorumluluk taşıdığıdır. “Gereksinimlerin bilinip saptanması, televizyonun ‘katılımcı demokrasi’deki yerini ve kapsamını ortaya koyacaktır. (...) Televizyonun ‘katılımı öngören demokrasi’ye yönelmesinde nasıl ve ne biçimde yardım edeceği üzerine odaklaşmak, atılabilecek ilk adım olur...”⁵³ Yaşadığımız bilgi çağında, bilginin demokratikleştirilmesi, her isteyen için elini uzattığında elde edilebilir bir nitelik kazanması artık hiç de zor değildir. Önemli olan, kitle iletişim araçlarının ve de özellikle televizyonun başdöndürücü bir hızla gelişen tüm olanaklarını, bilginin demokratikleşmesi, iletişimin yaygınlaştırılması, haber alma hakkı adına, bilginin bilgisizliğe, haberin habersizleştirmeye, kamuoyu oluşturmanın tekellerin sözcülüğüne dönüştürmeden, insanları manipüle etmeden kullanmak olmalıdır. Çok sesli ve konuşan bir Türkiye’den söz etmek istiyoruz. Ancak ilginç olan, bilgilenme kanallarının bu demokratik ve çok seslilik söylemi yaygınlaştıkça daraldığıdır. Nedeni mi? Çünkü sıradan televizyon izleyicisi, çoğu kez hatta her zaman tek yanlı bir bilgilendirmeye karşı karşıya olduğunun ayırında değildir. Kendisine verilen iletiyi sorgusuz sualsiz kabul eder. Bu, bir tür görsel cehalet değil de nedir sizce? Bu nedenle, televizyonu “dünyaya açılan pencere” olarak görmek bir yanılgıdır. Gerçeğin yerini alan imgeler (imajlar) ve düşlerdir. Gerçeğin yerini alan görüntünün egemenliğidir ne yazık ki! Gerçek yerine imaj, söz yerine gösteri...

Televizyon-demokrasi ilintisinde, demokratik bir yönetime destek olmak için gerekli ve arzu edilir koşullardan yoksun çok sayıda toplumun varlığı göz ardı edilmemelidir. Yine de demokrasinin bir hedef olduğu kadar bir araç olduğunu da unutmamalıyız: “[demokrasi], toplumun aradığını bulamamış çoğunluğunun daha çok söz hakkı istemelerinin sancağı ve mekanizmasıdır.”⁵⁴ Bu doğrultuda, televizyona düşen görev, Batılı olmak adına moderleşme sürecindeki Türkiye’ye, Türk insanına yaşanan ve yaşanabilecek demokrasi sorununa ilişkin çözümleri üretebilme olanağı sağlamaktır; Türk insanının, gerçek anlamda demokrasinin yerleşebilmesi ve düzgün bir biçimde işleyebilmesi için iktisadi gelişme düzeyinin yükselmesi, kültür değişimi gibi olguların gerçekleşmesinden sonra istenebilecek ya da gerçekleştirilebilecek bir siyasal sistem olduğunun ayırında varabilmesi ancak ve ancak televizyonun yaşatacağı demokrasi kavramıyla olanaklı bulunmaktadır. Ayrıca, belirtmek isteriz ki, modernleşme, geniş kapsamlı toplumsal değişme sürecini belirtir: Bir başka anlatımla, “(...) siyasal gelişme, iktisadi ve toplumsal modernleşmenin siyasal sürece yansımalarını, yani ‘siyasal modernleşme’yi ifade etmektedir.”⁵⁵ Demek ki, modern toplum, modern insan tipinin temel özelliklerini tanımlayabilmede, demokrasinin ya da siyasal modernliğin yerleşmesinde önemli bir aşamadır. Bu düzeyde görsel-işitsel iletişim araçlarının ve özellikle geniş kitlelere seslenebilen televizyonun birincil işlevi, demokrasinin gerektirdiği

bireye seçme hakkını tanıma ve çökseslilik ilkesini uygulayabilmesidir. Ancak, ister öz kamu hizmeti yayıncılığı, ister kamu hizmeti yayıncılığı yapan ulusal televizyon kanallarında çökseslilik ilkesi ne yazık ki uygulanmamaktadır. Bunun en belirgin kanıtı, aynı saat dilimlerinde, farklı adlarla aynı içerikleri kapsayan televizyon izlenceleridir. Bu anlamda, Türkiye’de demokrasi-televizyon ilintisinden söz etmek henüz olanaklı ve olası değildir. Oysa, Batı’nın teknolojik malvarlığının önemli ve tartışılmaz gerçeği yalnızca sahip olduğu kitle iletişim ağları değildir; bu ağların çağdaşlaşmayı kavramada merkez bir nokta oluşturduğudur. Genellikle, yeni kitle iletişim araçlarının en geniş alanı içerisinde bu ağlar özel bir yer tutar çünkü yurttaşlık biçimlerini, dahası demokrasiyi yeniden gözden geçirerek tartışmaya açar.⁵⁶

Kitle iletişim araçlarının temel hedefi ve işlevi haberleşme sürecini etkili ve etkin bir biçimde gerçekleştirmek olduğu düşüncesi yadsınamaz hiç kuşkusuz. Bu sürecin ana amacı, alıcının dikkatini çekerek, konunun belirliliğini sağlayıp haber ve bilgi vererek, beceri, zevk, kavramlar ve tutumlar üzerinde belli etkiler yaparak, bir eylem ya da eylem değişikliğine yol açmaktır. Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyon bireylere yaşantıları dışında bir yaşam biçimi sunar; böylelikle büyük toplumlarda yaşayan kişilerin yaşantılarını geniş ölçüde etkiler niteliktedir televizyon; tutumdan çok zevkleri değiştirir ve kavramları etkiler. Ancak, birey üzerinde yaratılmak istenen davranış değişiklikleri tutum değişikliklerine bağlıdır. Katz, tutumların kişi için dört önemli işlev içerdiğini söyler:

- “1. İnsanın çevresine uymasını ve ondan en yüksek yararı sağlamasını amaçlayan tutumların uyum ve yarar [işlevi];
2. İnsanı kendi hakkındaki ve çevresindeki açık gerçekleri kabul etmekten koruyan tutumların savunucu [işlevi];
3. Kişinin, değerlerine ve kişiliğine uygun olarak yaptığı ve bu nedenle tatmin duyduğu tutumların değer açıklayıcı [işlevi];
4. Kişiye içinde yaşadığı dünyaya uygun bir biçim vermesini sağlayan tutumların bilgi [işlevi].⁵⁷

Bu çerçevede, ortaya koyabileceğimiz tek gerçek, kamu hizmeti yayıncılığı yapan radyo-televizyon kurumlarının var oldukları her ülkede buhran yaşadıklarıdır: Kimlik buhranı, parasal buhran ve işleyiş buhranı. Çözüm bulması gereken sorunlar arasında sırasıyla kimlik buhranına ilişkin sorun günümüzde kamu hizmeti yayıncılığı yapan radyo-televizyon kurumlarının işlevi nedir ve rekabet durumunda nasıl sorumluluklarını ortaya koyabilirler? Mali buhran düzeyinde kamu hizmetinin finansmanı hangi temelde sağlanmalıdır? Genellikle

giderek özgürlükçü, liberal siyasaları benimseyen ve ciddi önlemlere yönelik Devletler için bütçeden ayrılan parasal desteği karşılamak oldukça ağırlaşmaktadır. Özgün kaynakların gelişimiyle sağlanan finansmana gelince (izlencelerin satışı, türemiş haklar...), bunlar yalnızca, çözüm yöntemlerinin küçük bir parçasını oluşturmakta ve orta vadede doyurucu olarak artacak nitelikte gözükmemektedir. Kala kala, reklama ya da sponsorluğa bağlı çözüm yöntemleri araştırılması söz konusudur. Ancak bu çözüm yöntemleri de özel sektöre benzer bir izlenim düzenini beraberinde getirmektedir. İşleyiş düzenine bağlı buhranda da gözlemlenebilen kamu hizmeti örgütlerinin, harcamaların denetimine ilişkin sorunun günümüzde olduğu kadar kesin gereklilik biçiminde kendini göstermediği bir göreceli bağlılık durumunda geliştikleridir.

Oysa, kamusal televizyon gönderge, referans televizyonu olarak, bir ulusun kültürel gelişiminde gerekli bir araç olarak incelenmelidir; bu nedenle de mali açıdan desteklenmelidir. Öte yandan, televizyonu yalnızca kamu hizmetine bağlanan doğal bir tekel olarak görmeyi redetmek, kamusal televizyon kanallarını felakete yol açan ekonomik bir durumla karşı karşıya kılmaktadır. Kamusal televizyon kanallarının siyasi kullanımındaki önem az ya da çok dolaysız bir denetime iterken, yazı işlerine bağlı özgürlük ve özgürlükçü düşüncelerin yayını kaygısı her türlü müdahaleyi sınırlandırmaktadır. Bu zorunluluklar arasında kalan Devletlerin tutumu, cazibesizlikle dikkat çekerek büyüyen ve daha sonra da itici bir havaya bürünen güzel bir bayan gibidir. Bu denli tutarsız bir tutum kamusal nitelikli görsel-işitsel sektörün destabilizasyonuna ilişkin Devletlerin sorumluluklarını yadsınamaz kılmaktadır.

Devlet kamusal televizyon kanallarının içinde buldukları durum, yalnızca, deregülasyonun yaşandığı koşullara ya da işlem gördükleri yasakoyucu çerçevede içindeki dönüşümlere bağlı değildir. Devlet bu kanalların, sahip oldukları bütçe'nin belirlenmesi çerçevesinde, tecimsel televizyon kanalları tarafından tanımlanan stratejilere göre, alternatif stratejilerini oluşturma kapasitelerine dolaysız bir biçimde etki etmektedir.

Strateji sorununa ilişkin ücret tarifesi ve nicelik düzeyi ölçütleri temel alınarak Pierre Kopp tarafından oluşturulan sınıflandırmaya göre, hem nitelik hem nicelik üzerine etkili olabilen varsıl televizyonlar; ne nitelik ne de niceliği sağlamada olanaklara sahip olmayan televizyonlar; nitelik ve nicelik arasında seçim yapmak durumunda kalan ara televizyonlar.⁵⁸

Bu durumda, sonuç olarak, demokratik anlamda kamu hizmeti yayıncılığı yapan televizyon kanallarından beklenebilecek, varsıl televizyonlar öbeğine girebilmek için çaba harcamak ve bireye gerçek anlamda çoksesli bir görsel-ışitsel iletişim ortamı yaratarak öncelikle bilgilenmesini sağlamak, ruhsal ve bilişsel gelişiminde eğitici bir rol üstlendiklerinin ayırdına varmak ve de bireyi eğlendirmektir. Yves Achille, Jacques Ibanez Bueno'nun da belirttikleri gibi, özel televizyon kanallarının ortaya çıkarak büyük bir yayılım göstermesinden önce, kamusal görsel-ışitsel sektörün kendi kendini tanımlaması gerekmiyordu ve yalnızca var olmakla yetiniyordu. Öncelikleri arasında gözlemlenebilen Devlet (kamusal) okulunun ülkelerini yeniden ele alıyordu: Eğitmek, bilgilendirmek ve eğlendirmek. Ancak, özel televizyonların egemenliğinden sonra, kamusal görsel-ışitsel sektör kendi imajını tanımlayabilmenin zorluğu içinde buldu kendisini.⁵⁹ Bizce de, söz konusu imaj günümüzde halen tanımlanabilmiş değildir. Ne yazık ki, kamu hizmeti yayıncılığının yurttaşların televizyonu, bireyin televizyonu olduğu, olması gerektiği unutulmuş gibidir...

SONNOTLAR:

- ¹ Alain Touraine, **Qu'est-ce que la démocratie?**, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1994, ss.11-12.
- ² Emre Kongar, **21. Yüzyılda Dünya, Türkiye ve Kamuoyu**, Simavi Yayınları, 1992, s.33.
- ³ Jean Cluzel, **La Télévision**, Paris, Dominos Flammarion, 1996, s.85.
- ⁴ Thomas Meyer, **Medya Demokrasisi**, (çev: Ahmet Fethi), İstanbul, İş Bankası Kültür Yay., 2002, s.16.
- ⁵ Annick Oger-Stefanink, **La communication c'est comme le Chinois, cela s'apprend...**, Paris, Editions Payot, 1994, s.125.
- ⁶ Nüket Güz, "**İletişim süreci ve temel öğeler**", **İ.Ü.İletişim Fakültesi Dergisi VII**, İstanbul, İ.Ü. Basımevi ve Merkezi, 1998, s.125.
- Dilimize Fransızca'dan geçen Latince kökenli bir anlambilim olan "communication" -komünikasyon ya da iletişim terimi, Latince'deki anlamı *communa, de communis, communicare* gibi anlambilimlerin de çağrıştırdığı gibi, bir ortaklık, toplumsallaşmışlık, birliktelik, katılımcılık kavramlarını da kapsamaktadır. Demek ki, iletişim kavramı, hem bireyler arasında bir süreç hem de bireyler aracılığıyla gerçekleşen toplumsal düzeyde bir süreç olarak ele alınmalıdır.
- ⁷ Nilüfer Sarı, **Devingen reklam görüntülerinde gösterge çözümlemesi: Üç reklam örneği**, İ.Ü.İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul, 1999, s. 7.
- ⁸ Haluk Şahin in John Keane, **Medya ve Demokrasi**, (Çev ve Der. Haluk Şahin), İstanbul, Ayrıntı Yay., 1993, s.11.
- ⁹ Robin Blair, **Digital Techniques in Broadcasting Transmission**, USA, Focal Press, 1999, s.1.
- ¹⁰ Raşit Kaya, "**Medya, Toplum, Siyaset**", in Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yay., 1999, s. 23.
- ¹¹ İrfan Erdoğan, "**Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği**", in Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yay., 1999 (2.Baskı), s. 35.
- ¹² Bkz., Judith Lazar, **La science de la communication**, Paris, PUF, 1992, ss:65-77.
- ¹³ Bkz., **A.g.y.**, ss: 65-77; ayrıca, Bkz. J.Filliali, X, Grivel, R.Maniak, **La Publicité**, Paris, Nathan, ss: 34-35.
- ¹⁴ Benjamin Barber, **Güçlü Demokrasi-Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, (Çev: Mehmet Beşikçi), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995, s.226.
- ¹⁵ Bkz. **Ana Britannica**, Cilt 7, s.107.
- ¹⁶ Bkz. **Meydan Larousse**, Cilt 5, ss: 152-159.
- ¹⁷ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (Çev: Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan), Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, s. 36.
- ¹⁸ John Keane, **Medya ve Demokrasi**, (Çev ve Der. Haluk Şahin), İstanbul, Ayrıntı Yay., 1993, ss: 151-152.
- ¹⁹ Ercan Eyüboğlu, "**İletişim, Siyaset, İktidar, Medya (İSİM)**", in Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yay., 1999, s.44.
- ²⁰ Giovanni Sartori, **a.g.y.**, s. 37.
- ²¹ Jürgen Habermas, **Rasyonel Bir Topluma Doğru - Öğrenci Protestosu**, Bilim ve Siyaset, (Çev: Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük), Ankara, Vadi/Toplum Yayınları, 1992, s.67.
- Prof.Dr.Ünsal Oskay'ın **XIX Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri** (İstanbul, Der Yayınları:114, 3.Basım, 2000 ss:261-262.) adlı yapıtında da belirttiği gibi, Habermas, daha çok çağcıl

toplumlardaki yapıların bilgi (enformasyon) kaynakları ile dinleyici-kitle arasındaki çift yönde akışlı iletişimi etkinlikle önlemekte oluşlarından yola çıkmakta; iletişim blokajlarına yol açtığını söylediği bu tek yönlü iletişim akışının toplumun sınıfsal yapısından da ayrı, askeri amaçlı işler başta olmak üzere, yöneticilerin ve egemenlerin önemli kararların alınmasına ilişkin süreçleri gizli işletmek zorunda oluşlarına bağlamaktadır.(...) siyasallaşma-dışı tutulan kamu ona göre, Kitle İletişim Araçlarının yayınladığı eğlendirici ve oyalayıcı programların tüketicisi olmaya indirgenmiş; siyasal alanda edilgin bir kamuya dönüşmüştür. (...) [Habermas'a] göre, bugünkü sanayi toplumlarında yönetim teknokratik bir yapı içinde toplanan belirli çevrelerin elinde bulunmaktadır. Karar alma süreci demokratik bir süreç olmaktan çıkmış bulunmaktadır.

²² Alain Touraine, **a.g.y.**, ss: 261-277.

²³ Bkz. A.Nuri, Yurdasev, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği" in, **Türkiye ve Avrupa** , (Yay.Haz: Atilla Eralp), İmge, Ankara, 1977, s.30.

²⁴ Raşit Kaya, **a.g.y.**, s.28.

²⁵ Bkz. Özden Cankaya, "Düşünce Özgürlüğünün Gerçekleşmesinde Radyo ve Televizyonun Rolü", **1. İletişim Kongresi (1-3 Mart 2000) Bildiri Kitapçığı** (Yayına Haz: Nilüfer Sarı, Rengin Küçükdoğan), İstanbul, 2000, ss: 139-143.

²⁶ Nevzat Toroslu, "Medya ve Hukuk: Basın Özgürlüğü ve Sınırları", in Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yay., 1999, s. 57.

²⁷ Dominique Wolton, **Penser la communication**, Paris, Flammarion, 1997, s.146.

²⁸ Çiler Dursun, Kormaz Alemdar, "Medya Dünyası", in Korkmaz Alemdar, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, İstanbul, Afa Yay., 1999, s. 138.

²⁹ Ruper Murdoch, "Yayıncılıkta özgürlük", **MacTaggart Konferansı**, Edinburgh Uluslararası Televizyon Şenliği, Edinburgh, 25 Ağustos 1989, s.2 in ²⁹ Jonh Keane, **a.g.y.**, s.65.

³⁰ Tayfun Akgüner, "Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve Türkiye Gerçeği", Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), 25-26 Ekim 1995, Sepetçiler Kasrı, İstanbul, s. 4.

³¹ Bkz. Tayfun Akgüner, "Dizginlenemeyen İletişimin Hukuksal Karabasanı...", **1. İletişim Kongresi (1-3 Mart 2000) Bildiri Kitapçığı** (Yayına Haz: Nilüfer Sarı, Rengin Küçükdoğan), İstanbul, 2000, ss: 120-123.

³² John Keane, **a.g.y.**, s. 118.

³³ James Madison, "Letter to W.T.Barry (4 Ağustos 1822)", **The Writings of James Madison**, cilt 9, s.103, in John Keane, **a.g.y.**, s. 157.

³⁴ Bkz. Jean Baudrillard, **L'Autre par lui- même**, Paris, 1987.

³⁵ Faruk Arhan, Temel Demirer, Umur Hozatlı ve diğer., **Medya Eleştirisi ya da Hermes'i Sorgulamak**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998, s.70.

³⁶ Alain Touraine, **Modernliğin eleştirisi**, (Çev: Hülya Tufan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2.baskı, 1995, s.360.

³⁷ Prof.Dr. Çetin Özek, "Hukuksal Görüş, İstanbul, 11 Ocak 1999" in **RTÜK Frekans Tahsislerine İlişkin Yönetmelik Değişiklikleri ve Kitle İletişim Özgürlüğü**, Baro Gündemi Eki, Şubat 1999, s.27.

³⁸ Brian Groombridge, **Televizyon ve İnsanlar**, İstanbul, Der Yay., (Çev:İbrahim Şener), Yayın No: 120, s.72.

³⁹ **Mac Bride Raporu**, Bir Çok Ses, Tek Bir Dünya, 1993, s.183 in Özden Cankaya, **a.g.y.**, s.140.

⁴⁰ Bkz. "sözceleme" tanımı, Berke Vardar (Yönetiminde), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Abc Kitapevi, İstanbul, 1988, ss: 189-190.

⁴¹ Yves Achille, Jacques Ibanez Bueno, **Les télévisions publiques en quête d'avenir**, PUG, Grenoble, 1994, ss: 209.210.

⁴² Yves Achille, Jacques Ibanez Bueno, **a.g.y.**, ss: 21.

⁴³ Brian Groombridge, **a.g.y.**, s. 120.

⁴⁴ Toktamış Ateş, **Demokrasi, Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler**, Ankara, Ümit yayıncılık, 1994, s.11.

⁴⁵ Süleyman İrvan (Der.), **Medya Kültür Siyaset**, Ankara, Ark Yay., 1997, s. 226. Ayrıca, bkz. Jacques Gerstlé, **La communication politique**, Paris, PUF, 1993 (2.bası), ss: 105-107.

⁴⁶ Bkz. Edwards S.Herman-Noam Chomsky, **Medya halka nasıl evet dedirtir**, (Yay.Haz: İsmail Kaplan), İstanbul, Minerva Yay., 1999 (2.Bası) s.9.

⁴⁷ Prof.Dr.Nüket Güz, "Kitle iletişim araçları ve demokrasi", Günaydın Gazetesi, 11 Şubat 1994 ve "Televizyon, kitle iletişimin yasal çerçevesi, ulusal eğitim...", Günaydın Gazetesi, 18 Mart 1994.

⁴⁸ Léo Scheer, **La démocratie virtuelle**, Paris, Flammarion, 1994, s.27.

⁴⁹ Bkz. Léo Scheer, **a.g.y.**, ss: 41-57.

⁵⁰ Léo Scheer, **a.g.y.**, s. 112.

⁵¹ Blandine Kriegel, **Propos sur la démocratie**, Paris, Descartes Cie, 1994, s.127.

⁵² Francis Balle, **Médias et Sociétés**, Paris, Montchrestien Yay., 1994 (7.bası) s.690.

⁵³ Bkz. Prof.Dr.Nüket Güz, "Kutucuğun köşegeni üzerinde siyaset...", in Dr.Emir Turam, **2000'li yıllara doğru Türkiye'de Tv**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi,1996, ss:183-190.

⁵⁴ Graham E.Fuller, **Demokrasi Tuzakı**, Çev: Meral Gaspıralı, İstanbul, Altın Kitaplar, s. 98.

⁵⁵ Levent Köker, **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. baskı, 1995, s.39.

---

⁵⁶ Bkz. Fausto Colombo, “Du pouvoir des savants à la puissance du savoir-Démocratie et télématique dans les sociétés hypermodernes” in **La Préparation des Européens à la société de l’information**, Commission Européenne, Belçika, 1995, ss: 193-199

⁵⁷ Daniel Katz, “The Functional Approach to the Study Attitudes”, **Reader in Public Opinion and Communication**, Bernard Berelson ve Morris Janovitz, 2. Baskı, Fre Presse, New York, 1966, s.57 in Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1995, s. 264.

⁵⁸ Bkz. Pierre Kopp, “The Supply of Programmes by Public Television in Europe. An Econometric Analysis”, **European Journal of Communication**, vol.4, 1989 in Yves Achille, Jacques Ibanez Bueno, **a.g.y.**, s.95.

⁵⁹ Bkz. Yves Achille, Jacques Ibanez Bueno, **a.g.y.**, ss: 19-20.